

RICHARD ARMONN

**Eroism și salvare
în perioada Holocaustului în România
(1940-1944)**

RICHARD ARMONN

**Eroism și salvare
în perioada
Holocaustului
în România
(1940-1944)**

Editura
Oraș, 2022

1

În cartea sa „*Toate râurile curg în mare*”, Eli Wiesel scrie: „La școală, elevii israelieni – «sabarii» - își numesc noii colegi imigranți «Sabonim» (săpunășe).

Nu e vina lor. Niciodată nu este vina copiilor. Repetă ce-au auzit acasă. De blamat ar trebui să fie blamat sistemul de educație. Atât de mult au fost lăudate virtuțile eroice ale sionismului și au fost ponegrite tarele diasporei, încât cele două entități au ajuns să pară incompatibile: sionismul este frumos, măreț și onorabil; el este scăldat de lumina strălucitoare a Israelului, Diaspora pervertește omul și-l dezonoarează; ea îl împinge în beznă Auschwitzului. În chibuțuri, copiii supraviețuitori și copiii supraviețuitorilor sunt învățați să uite trecutul, să tragă o linie peste amintirea suferințelor lor, e mai bine, mai sănătos, mai agreabil, mai pe placul celorlalți, este esențial dacă țin să-și refacă un viitor onest în interiorul comunității.

În felul acesta, s-a evitat prezentarea istoriei Holocaustului. Mulți ani, tragedia Holocaustului abia dacă era menționată în manualele școlare. În universități nu se predă. Nu încă. Atunci când David Ben Gurion și colegii lui au hotărât în sfârșit, la începutul anilor 50, adoptarea în Knesset a unui proiect de lege privind înființarea «Yad Vashem»-

ului, Consiliul Superior al Amintirii, accentul cade pe «ghevora», bravură, actele de eroism ale luptătorului, ale rezistentului. Sunt prezentați ca un fel de elită, în timp ce victimele – morți și supraviețuitori – nu merită decât compasiune și milă, ba nici măcar atât. E mai bine să nu se vorbească despre soarta victimelor, mai ales în public.

Subiectul e stânjenitor. De aici, senzația spraviețuitorului că deranjează, că este indezirabil”.

2**Amintiri diferite din perioade diferite:****1938**

Unchiul meu, fratele mamei mele, pleacă din România din cauza fricii care l-a cuprins ca urmare a ascensiunii în viața românească a legionarilor și a politiciii lor antisemite.

1939

Bunicul meu, Emil Kestenbaum, bijutier-furnizor al Casei Regale, are o casă mare și o prăvălie atrăgătoare pe Calea Victoriei din București. În această casă m-am născut și-mi amintesc de mulți oameni importanți, români și evrei, ospetați de părinții mei. Marele Rabin Iacov Niemirower era prietenul bunicului și ne vizita adesea.

1940

Emil Bercovici, vărul mamei mele, soldat în armata română, a fost ucis la 1 iulie 1940 împreună cu nouă dintre colegii săi, evrei ca și el, de soldații români din Batalionul Poliției de Frontieră, într-un eveniment care poate fi văzut ca imaginea de deschidere a Holocaustului evreiesc românesc.

1941

După ce am fost evacuați din casa noastră, locuim în casa bunicilor mei, iar alături de noi stau și părinții lui Emil Bercovici.

1943

Sora bunicii mele, soțul ei și fata lor, trei persoane, se întorc din Transnistria. Înainte de a fi deportați, ei au fost șapte. Nu știam în ce circumstanțe au fost readuși în țară, despre asta am aflat mai târziu.

Copilul care eram începea să înțeleagă ce înseamnă Holocaustul.

3

Kestenbaum devine Armonn

Timp de nouă ani în perioada regimului comunist, părinții mei și cu mine, am fost ținuți în România împotriva voinței noastre, împiedicați să emigrăm în Israel. Când am ajuns în sfârșit în Israel, în decembrie 1958, mi-am ebraizat numele. Richard Kestenbaum a devenit Richard Armonn. Dar Armonn nu putea și nici nu a vrut să-l uite pe Kestenbaum. Așa se explică preocupările mele istorice și faptul că am început să învăț despre istoria comunității evreiești din România. Amintirile din copilărie și adolescență au început să capete sens. Concluzia: eram un ignorant. După căderea comunismului în 1989, am revenit în România. Am avut surpriza să descopăr în librării multe cărți despre istoria etniei mele, și am început să studiez sistematic istoria acestei comunități.

Am întâlnit și un fenomen care s-a repetat în cursul tuturor discuțiilor avute pe temă înființării Muzeului Evreilor-Români din Roș Pina: după prelegeri și discuții încordate, se apropiau unii de mine și mă întrebau cu mare uimire dacă lucrurile pe care le-au auzit sunt adevărate, pentru că ei înșiși nu au fost niciodată conștienți de ele. De aici și

înțelegerea că am datoria de a aduce publicului mai multe informații despre istoria evreilor din România, dintre care una dintre cele mai importante este Holocaustul din România, o tragedie cu numeroase particularități, față de cele petrecute în alte țări europene:

Faptul că comunitatea evreiască din România a organizat, creat și construit baza existenței sale cotidiene, a rezistenței, și a reușit să salveze de la dispariție aproximativ jumătate din populația evreiască din România - este un lucru unic în istoria evreimii europene.

În fiecare zi auzim că o mare amenințare se ivește în pragul ușii noastre și ne amenință existența. În acest context se amintește uneori de tragedia Holocaustului, dar un lucru, cel mai important dintre toate, uităm să menționăm: că astăzi avem o țară și țara are o armată. Dacă ar fi fost așa în anii 40, este clar că nu am fi ajuns la dispariția a jumătate din evreimea-română.

Astfel, în acest context, citim într-o carte care relatează istoria așezării Zichron Yaacov, una dintre primele două colonii înființate în 1882 de familii de imigranți din România, prima imigrație organizată în Eretz Israel în vremurile moderne, în mărturia unor locuitori, prima generație de mântuire în patria reînviată, despre protocolul unei ședinței în Parlamentul din România:

„La deschiderea Camerei Reprezentanților (februarie 1882), domnul Nicholas Ionescu s-a ridicat și a spus: «Domnilor, generația noastră a fost însărcinată să vadă împlinirea multor vise și nu cred

că guvernul nostru va distra atenția de la un fenomen social și politic despre care vreau să vorbesc. Domnilor, pogromul evreilor ruși a șocat națiunea britanică, și după cum a fost întotdeauna obiceiul, au înființat comitete a căror sarcină este să pună capăt întrebării acerbe care s-a ridicat în zilele astea: persecutarea unui neam care nu are virtuți deosebite. Nu ne putem opune acestei mișcări, scopul său este să obțină drepturi egale pentru evrei și să le ofere o patrie, în care să-și dezvolte calitățile de popor ales și talentele de popor curajos și cinstit și membru al mării și luminate familii de națiuni». (Râsete).

- L. Constantin: «Și ce zici de o armată evreiască?»

Iarăși râsete în sală, de la un capăt la celălalt...”

Dr. Israel Klausner scrie în eseul său „Hibat Zion în România” (Ierusalim, 1956):

„Cronicile mării mișcări sioniste din România, mișcarea care a cuprins masele și a trimis imigranții pionieri, întemeietorii primelor așezări în Țara Israelului, nu au fost scrise până acum. Despre mișcarea sionistă din România, care a precedat mișcarea „Hibat Zion” din Rusia și din alte țări, care a înființat pentru prima dată o organizație puternică și a convocat primele conferințe sioniste, nu s-a scris în cărțile despre istoria sionismului în general, decât foarte puțin sau deloc. Marea contribuție a evreilor români la construirea țării, întreprinderea lor de pionierat și influența lor asupra dezvoltării mișcării sioniste în alte țări au fost complet uitate.”

Cartea lui Israel Klausner este prima istorie scrisă despre comunitatea evreilor din România. Realizările acestei comunități sunt mai glorioase decât

cele ale evreimii poloneze și rusești. **Acest lucru trebuie relevat și prezentat publicului.**

În fine: grav este că nu există o expresie a acestui unicat istoric care este rezistența evreimii-române în anii Holocaustului. În afară de răscoala din ghetoul din Varșovia, în centrele de exterminare au mai avut loc alte 22 de revolte. Revolte cu arma în mână încheiate cu moartea luptătorilor. Despre aceste revolte s-a scris și au fost publicate multe cărți.

Memoria colectivă a evreimii-române păstrează amintirea multor fapte eroice unice în istoria rezistenței evreiești împotriva nazismului și fascismului.

Despre o asemenea faptă eroică, petrecută în România, ignorată de exponatele de la „Yad Vashem”, voi relata în continuare.

4

Studiu de caz.

Acțiunea de sabotaj a unor elevi evrei

În primăvara anului 1942, lumea evreiască bucureșteană a fost zguduită de un eveniment ieșit din comun. Zeci de polițiști, jandarmi și agenți ai Siguranței au năvălit în case locuite de evrei și au arestat zeci de copii. Majoritatea erau elevi ai Liceului „Cultura” din București, unii membrii ai organizației sioniste „Hashomer Hatzair”, alții ai „Uniunii Tineretului Comunist”, câțiva activau în ambele organizații. Ilegal, bineînțeles, deoarece mareșalul Ion Antonescu ordonase desființarea lor.

Cei 20 de elevi evrei au fost arestați deoarece inițiaseră o îndrăzneată acțiune de sabotaj: plasarea de bancnote și monede imprimate cu lozinci antifasciste: „Jos Hitler și Antonescu”, „Jos războiul”, „Afară cu nemții”, „Vrem pâine fără cartelă” etc.

Din masa aceasta de adolescenți prizonieri, umiliți, amenințați, se ridicaseră câțiva curajoși care găsiseră și armele înfruntării cu regimul opresiv: bancnote și monede transformate în manifeste. Nu vom discuta acum cât de eficiente puteau fi aceste manifeste, să imprimi însă pe bani lozinci incendiare cu îndemnuri la revoltă, era un lucru inedit,

nemaiîntâlnit până atunci, semn al unei maturități, ca să nu mai vorbim de curajul nebunesc al acestor adolescenți evrei. Știau că dacă vor fi prinși îi așteaptă moartea? Știau! Și totuși au cutezat. Doi dintre ei, stabiliți după război în Israel, Carolm Buiu (în cartea de memorii „Un sionist în vremea lui Antonescu și după aceea”, Hasefer - București, 1999) și Menahem Fermo (în „Scrisorile pe care nu le-am scris. Evrei și sioniști în România Dictatorilor” (Editura Mem-Mem – Ierusalim, 2004) au relatat această epopee.

Nu înțeleg de ce această poveste eroică nu apare cum ar merita, pregnant și luminos, în istoriografia evreiască, și de ce nu au fost înălțate monumente să le veșnicească eroismul. I-am cunoscut foarte bine pe Fermo și pe Buium. Veneau adesea la noi acasă, tatăl meu îi trata ca pe proprii săi copii.

Ce povestește Fermo, el însuși unul din copiii arestați? Arestările elevilor evrei acuzați de sabotaj împotriva Statului Român au avut loc în câteva zile consecutive la mijlocul lunii martie 1942. Trei elevi au fost arestați la 13 martie, alți șapte băieți și șase fete au fost arestați a doua zi, pe 14 martie, iar în următoarele două zile a fost duși la poliție Moșe Ghitler (Ghil), secretarul Organizației Sioniste „Hashomer Hatzair” și Menahem Fermo, „secretarul Căminului de emigranți” Șuler. Carol Buium, Leon Zalman și Cornel Elias, considerați lideri ai grupului subversiv s-au ascuns și au scăpat, o vreme, de arestare. Grăbit să obțină mărturisiri complete, Sava Dumitrescu, șeful Poliției de Siguranță (Biroul 2), a ordonat anchetarea brutală a celor arestați. Era important pentru organele represive să se confirme că „sionism = comunism”, evreii complotază împotriva

siguranței statului, evreii sunt vinovați de toate relele, în timp ce soldații români își varsă sângele în lupte.

Arestații, cu toții în vârstă între 12 și 17 ani, au fost terorizați, bătuți la tălpi cu vâna de bou, și supuși chinurilor. La 21 martie 1942, adică în mai puțin de o săptămână, dosarul anchetei e încheiat și înaintat Curții Marțiale. Mult mai târziu, Carol Buium, care reușise să se ascundă până în 1944, când a fost prins și azvârlit după gratii, a reproduș în memoriile sale, referatul întocmit de comisarul Sava Dumitrescu, în care se cerea următoarele: pedeapsa capitală pentru Carol Buium, Cornel Elias, Avram -Bici Dascălu, Leon Zisman, Iancu Moscovici și Izu Șuler, închiderea Liceului „Cultura” unde învățau cei mai mulți dintre inculpați, desființarea „Căminului pentru emigranți” (din str. Mircea Vodă 61), unde s-a găsit mașina de tipar care servise la imprimarea lozincilor subversive etc.

Procesul a început în ziua de 21 aprilie 1942, în sala Curții Marțiale din str. Negru Vodă (fostul sediu al Comunității evreiești spaniole). Prezida colonelul Alexandru Petrescu, procuror era Mircea Niculescu. 12 avocați cu notorietate îi apărau pe acuzați.

A doua zi, marți 21 aprilie, la ora 5 dimineața, s-a dat sentința. Uimitoare prin gravitatea pedepselor. Se povestea că președintele Curții Marțiale primise câteva ore înainte de enunțarea sentinței un telefon din „sfere înalte guvernamentale”. Cornel Elias, Leon Zalman și Iancu Moscovici au fost condamnați la moarte; Carol Buium, Izu Șuler și Avram Dascălu (Bici) au fost și ei condamnați la moarte, în absență; Moșe Ghitler (Ghil), Adela Zissman (Avraham Ada), și Renee Pecht au fost condamnați la 25 ani de muncă

silnică; Alexandru (Sandu) Elias, Liciu Bercovici (Ariel), Emil Brafman (Șemuel), Carol Horovitz (Haim), Jack Blumer (Iacov), Sigmund Haimsohn (Mundi), Michael Goldberg (Harsegor), Zita Teodoru, Mariana Rozenkrantz (Mitz), și Medi Haimsohn au primit 20 de ani de muncă silnică, iar Bianca Calmi (Kiti), în vârstă de 12 ani, a fost condamnată la 10 ani închisoare.

După ce au fost nespuse de grăbiți să instrumenteze cazul, să-i judece și să-i condamne pe adolescenții evrei, autoritățile românești au fost cuprinse de o ciudată lentoare. Condamnații erau deținuți în închisoarea de la Jilava în condiții relativ bune. Primeau pachete cu mâncare și îmbrăcăminte de la părinți și rude, puteau fi vizitați. Domnea o atmosferă optimistă, așteptau să fie grațiați. Probabil că o nouă presiune din direcția Ambasadei germane și a SS-istului Gustav Richter, trimisul lui Adolf Eichmann în România, a grăbit aducerea lui Cornel Elias, Leon Zalman și Iancu Moscovici în fața plutonului de execuție. Ei au fost împușcați în ziua de 10 iunie 1942, la ora 10,30 dimineața.

Ceilalți trei condamnați la moarte au trăit zile și nopți grele. Se ascundeau sub o altă identitate: Izu Șuler devenise Ilie Pitaru, Avram-Bibi Dascălu avea acte false pe numele Ion Ionescu, iar Carol Buium era când Sandu Katz când Sandy Kretzer. Trăiau în libertate, dar era o libertate chinuită. Izu și Bici au fost prinși în octombrie 1943, iar Carol Buium în ianuarie 1944. Peicolul de a fi imediat executați planau asupra lor. Intervențiile, între care ale șef-rabinului Al. Șafran și Wilhelm Filderman, au ajuns până la Regina Elena și Regele Mihai. Erau alte vremuri, mareșalul Ion

Antonescu și cei din jurul său începuseră să înțeleagă că războiul e pierdut, își pregăteau alibiuri, căutau căi de ieșire din alianța cu Germania nazistă, îi tatonau pe aliații anglo-americani. Și, bineînțeles, mai erua și șperțurile. Autoritățile românești au încropit un nou proces, cei trei condamnați la moarte au fost rejudecați și pedeapsa capitală a fost comutată: Carol Buium a primit 25 de ani muncă silnică, Izu Șuler – 8 ani, iar Bici Dascălu – 5 ani.

Și ce s-a întâmplat cu vărul meu Menahem Fermo? Între multe altele pe care i le-am povestit istoricului și jurnalistului Teșu Solomovici, povești evreiești legate de casa noastră din București, unde bunicul, și mai ales tatăl meu, Carol Kestenbaum, îi primea pe fruntașii comunității, iar Marele Rabin Iacov Nemirower era nelipsit, se numără și povestea salvării lui Fermo. Multe zile și nopți, Fermo a fost și el cercetat și bătut cu săbăticie de gealații comisarului-șef Sava Dumitrescu. Acesta voia să afle cine a ascuns mașina de tipărit manifestele și unde sunt ascunși „vinovații” care încă nu fuseseră arestați. E adevărat că în prima fază Fermo nu a fost condamnat. L-a salvat șperțul. Tatăl meu l-a mituit pe comisarul-șef și pe procurorul care a întocmit „Dosarul elevilor evrei sabotori de la Liceul „Cultura”, și astfel Fermo a scăpat. Da, restul e istorie. Și istoria înseamnă și memorie.

La 16 mai 1944, Regele Mihai I a semnat decretul de grațiere, dar condamnații nu au putut să se bucure de acest act de clemență regală. Șeful Siguranței antonesciene, Sava Dumitrescu, a avut grijă să-i aresteze din nou și să-i transporte în lagărul din Târgu-Jiu. Acolo, îl vor cunoaște de aproape pe

liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej. Ceea ce nu i-a ajutat mai târziu, după 23 august 1944, să scape de urgia antisionistă declanșată de regimul comunist.

Din păcate istoricii noștri și nici „Iad Vashem” nu dau importanța cuvenită acestei extraordinarei povești de eroism.

Și iată un lucru unic în istoria Holocaustului: evreii români se organizează, se opun, luptă eroic timp de 4 ani și reușesc să salveze, singuri și cu sprijinul „bunilor români”, jumătate din populația evreiască românească, precum și evrei din țările învecinate.

O temă care ar trebui să primească o expresie specială la „Yad Vashem”. Din păcate, faptele vorbesc de la sine!

5

**Semnul mândriei: lupta cu succes
a evreilor români în anii 1940-1944**

Salvarea a sute de mii de evrei români, și evrei maghiari, polonezi, cehi și germani, refugiați pe pământurile românești, a fost posibilă grație luptei perseverente a conducerii evreiești românești între 1940 și 1944 și avea să fie marea lor realizare. La optzeci de ani de la perioada Holocaustului, asistăm la încercări de a generaliza și de a interpreta greșit evenimentele și faptele.

Se spune: Ion Antonescu a avut și părți pozitive, pentru că i-a salvat pe evrei de la deportare. Adevărul este că chiar dacă a răspuns pozitiv unora dintre inițiativele lui Filderman și ale altor personalități, Antonescu rămâne responsabilul principal pentru actele barbare comise în anii războiului împotriva populației evreiești din România, Odessa și Transnistria. Este derutant, deasemenea, faptul că în ochii unor români, Antonescu este considerat un erou, deși același Antonescu este vinovat pentru moartea a sute de mii români în războiul împotriva Uniunii Sovietice, după eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord.

Observăm, din păcate, apariția unor denaturări și distornări ale activității curajoase ale liderilor evrei români: Filderman, Șef-rabinul Șafran, A. L. Zissu, Benvenisti și mulți alți lideri, atât din conducerea centrală, cât și din rândurile liderilor locali. Avem datoria să facem lumină și să prezentăm faptele eroice ale acestei conduceri importante și curajoase. Amintim câteva din acțiunile lor:

- Organizarea comunităților în condiții rezonabile de viață (de la organizarea sistemului de învățământ la toate nivelurile, prin asigurarea asistenței medicale și sociale până la organizarea vieții culturale și artistice);

- Abrogarea interzicerii slujbelor religioase mozaice;

- Lupta împotriva impozitării absurde;

- Revocarea ordinului de purtare a semnului infamant de identificare (steaua galbenă);

- Eliberarea din lagărele de concentrare și obținerea scutirilor de la munca forțată;

- Asistență materială și ajutor spiritual pentru deportați;

- Revenirea orfanilor din Transnistria;

- Salvarea orfanilor din Polonia, Germania și Ungaria și trimiterea lor în mod reglementat și legal din Constanța în Israel;

- Reîntoarcerea evreilor din Dorohoi;

- **Și cel mai important: anularea ordinului de deportare a tuturor evreilor din Muntenia, Moldova, Transilvania de Sud și Dobrogea, la 13 octombrie 1942.**

Aceste fapte sunt cunoscute doar parțial. Ele sunt uneori denaturate de afirmațiile că salvarea

evreilor ar fi fost rezultatul oportunismului conducerii române în urma înfrângerii de la Stalingrad în 1943. Dar lupta conducerii evreiești a început cu mult înainte de Stalingrad și a dat rezultate excepționale având în vedere perioada menționată.

Lupta eroică din timpul Holocaustului din România, care a permis salvarea noastră, a fost unică în comparație cu ceea ce s-a întâmplat în alte țări.

Există eseuri și studii istorice care descriu aceste acte de eroism într-un mod detaliat și eficient, precum cercetarea dr. Lya Benjamin, "Deportarea și rezistența în istoria evreilor români" și lucrarea dr. Yaakov Geller, "Starea spirituală a evreilor români în timpul Holocaustului".

Pentru a demonstra acest lucru și chiar pentru a adăuga la cele de mai sus, voi cita din Raportul Final al Comitetului Internațional pentru Studiarea Holocaustului din România (Comisie condusă de Elie Wiesel, incluzând 32 de istorici și oameni de stat din Israel, România și alte țări):

„În organizarea luptei evreilor pentru supraviețuire în perioada guvernării lui Ion Antonescu rolul hotărâtor a revenit instituțiilor comunitare. O întreagă rețea instituțională de cult, cultură, învățământ și asistență socială a funcționat pentru compensarea frustrărilor materiale, morale, sociale și spirituale impuse evreilor de regimul Antonescu. În anii 1940-1941, organismul principal care a coordonat activitatea acestor instituții a fost Federația Uniunilor de Comunități Evreiești din România. Președintele Federației, dr. Wilhelm Filderman, a fost inițiatorul și conducătorul politic al

vieții evreiești și în acest moment istoric, când colectivitatea evreiască din România s-a confruntat cu probleme existențiale dintre cele mai complicate din întreaga sa istorie. Deși activitatea trebuia axată pe rezolvarea problemelor legate de viața cotidiană, căci ansamblul măsurilor antievreiești afectau aspectele vieții de zi cu zi, totuși ea nu avea doar o dimensiune îngust pragmatică. Soluționarea problemelor cerea tact, orizont, elasticitate politică și capacitate de adaptare la condiția concret istorică. În acest context, Wilhelm Filderman a adoptat tactica luptei legale, calea petițiilor, a audiențelor și a stabilirii contactelor cu personalitățile vieții politice și clericale românești cu influență în cercurile guvernamentale care au acceptat să intervină în favoarea evreilor, activitate pe care a continuat-o și după desființarea Federației... Tehnica alcătuirii petițiilor a purtat amprenta concepției lui W. Filderman. Riposta a fost întotdeauna promptă și la obiect. Se aduceau argumente statistice, istorice și politice pentru a demonstra consecințele negative ale măsurilor antievreiești, nu doar pentru existența populației evreiești, ci pentru societatea românească în ansamblul ei, de multe ori fiind mai dure decât în celelalte țări ale Axei”.

Da, jalbele acestea solicitau clemența dictatorului, dar între rânduri se putea citi protestul curajos al semnatarului. În miile de petiții trimise Conducătorului Statului și în audiențe, Wilhelm Filderman, rabinul-șef Alexandru Șafran, arhitectul Herman Clejan, s-au străduit să „înmoaie” cerbicia mareșlului Ion Antonescu și să obțină ameliorări pentru viața populației evreiești. Să nu uităm că în acei

ani, Federația și liderii ei au fost nevoiți să se confrunte cu consecințele terorii legionare (septembrie 1940 - ianuarie 1941); ale accelerării „procesului de românizare” (februarie 1941 - 22 iunie 1941); ale regimului de teroare impus după intrarea României în Războiul antisovietic; pogromul de la Iași; propaganda axată pe tema iudeo-comunismului; psihoza antievreiască; regimul de ostatici; purtarea stelei galbene; deportările în Transnistria; obținerea dreptului la acordarea de ajutoare celor internați în lagăre și a celor deportați în Transnistria; munca obligatorie; salvarea copiilor orfani din Transnistria; emigrările în Palestina; asigurarea continuității învățământului școlar și universitar pentru evrei; asigurarea asistenței sanitare; asistența acordată evreilor refugiați în România din țările învecinate; ș.a.

Toate acestea le regăsim în petițiile lui Wilhelm Filderman adresate marelui Ion Antonescu.

Istoricul și fruntașul sionist Theodor Lavy scria în acest sens că dr. Wilhelm Filderman „deținea patentul petițiilor” și că „sioniștii au combătut sistemul jalbelor. Și totuși, nu numai că petiționarea era aproape singurul mijloc pentru exprimarea doleanțelor sau protestului, ci era un succes faptul că jalbele erau primite”.

E vorba de un fenomen unic în istoria Holocaustului, care s-a manifestat doar în România, deloc înregistrat de Yad Vashem.

Evreii români nu au îngenuncheat și nu s-au predat. Ei au rezistat, au luptat, au reușit să supraviețuiască și în cele din urmă să ajungă, în cea mai mare parte, în Israel. Acest eroism și lupta lor, neînarmată, ne dă nouă, evreilor originari din

România, un sentiment de mândrie; Nu putem fi numiți, așa cum se obișnuia să fie caracterizați noii imigranți, „sabonim” (săpunuri), cum spune Eli Wiesel în cartea sa autobiografică „Toate râurile merg în mare”.

Are dreptate fruntașul sionist și sitoricul Theodor Lavi: **„A fost o bătălie în care victimele au câștigat”**.

În calitate de supraviețuitori ai Holocaustului, avem responsabilitatea istorică și morală de a prezenta faptele acestea la Yad Vashem, precum și la Muzeul Evreimii Române de la Rosh Pina (aflat în construcție).

6

Organizarea. Sistemul de învățământ evreiesc

De-a lungul anilor de război, conducerea evreimii-române s-a străduit din greu să stabilească o bază pentru activitățile sale.

Ordonanța din 14 octombrie 1940, de reglementare a situației evreilor în sistemul de învățământ a fost o lovitură gravă pentru populația evreiască din România. Prin această legislație, s-a încercat „ghetoizare” spirituală a evreilor. În acest context, comunitatea evreiască și-au asumat sarcina complexă de a asigura continuarea învățământului primar, gimnazial și superior.

De altfel, reorganizarea sistemului educațional evreiesc în noile condiții a fost o expresie a deciziei publicului evreu de a nu lăsa tinerii să devină pradă deteriorării și degenerării morale, spirituale și profesionale.

Numărul elevilor din școlile comunității a crescut și dacă până în august 1940 rețeaua de învățământ evreiesc din România Mare număra aproximativ 20.000 de elevi dintr-o populație de circa 800.000, atunci în anul școlar 1940-1941 număra

circa 22.000 de elevi. Populația evreiască în acest moment număra aproximativ 300.000 de oameni.

Numărul de elevi din sistemul de învățământ al comunităților evreiești a fost următorul:

Anul	Școli și grădinițe	Nr. de elevi	Nr. de profesori	Populația evreiască
1940	163	19,502	1,089	756,930 (În România Mare, conform recensământului din 1930)
1941	160	21,979	1,115	300,090 (În România dezintegrată)
1942	149	21,843	1,388	300,090 (În România dezintegrată)
1943	146	22,017	1,387	

În București, a cărei populație evreiască la acea vreme era de aproximativ 130.000, existau 47 de instituții de învățământ, dintre care 36 erau susținute de comunitățile unite așkenazi, ortodoxe și sefarzi. Sistemul de învățământ evreiesc avea aproximativ 8.000 de elevi și aproximativ 4.000 de profesori.

Alături de instituțiile de liceu au fost înființate patru instituții de învățământ superior, colegii universitare pentru studenții evrei expulzați din universitățile de stat, printre care: Colegiul Studenților Evrei Marcu Onescu, Colegiul Abasson condus de prof. Ernest Abasson, Colegiul de pregătire

tehnică condus de Martin Bercovici, poreclit și "Politehnica Bercovici" și Școala de arte pentru evrei. Universitățile s-au înființat și au câștigat recunoaștere datorită relațiilor personale bune pe care le-au avut directorii cu oficiali de rang înalt și figuri-cheie din Ministerul Educației. La aceste instituții au studiat aproximativ 2.000 de studenți evrei.

Colegiul Abasson

Datorită mării reputații de care se bucura prof. Abbasson ca om de știință, inginer, matematician și fost rector al Politehnicii București, Ministerul Educației i-a acordat licența de funcționare a Colegiului (situat pe strada Florian nr.5 din București). Studenții admiși să studieze la această instituție au avut cele mai mari note de admitere. Colegiul oferea următoarele cursuri de studiu: matematică-fizică, chimie industrială, economie și statistică, științe umaniste și arte, precum și cursuri de medicină pentru studenții cu abilități excepționale. Cursurile de medicină sunt predate în cadrul Departamentului de Biologie. Primele cursuri au fost deschise la începutul anului 1941, în timp ce cursurile de medicină au fost deschise în aprilie 1942. Prof. Marcu Cajal era șeful Catedrei de Studii Medicale. Începând cu aprilie 1942, s-au deschis laboratoare, disponibile elevilor care terminaseră șase ani de liceu. Au fost deschise și cursuri practice de pregătire a asistenților medicali, precum și cursuri de pregătire pentru agronomi și tehnicieni.

Colegiul de pregătire tehnică condus de Martin Bercovici:

Ca urmare a intenției conducerii evreiești de la București de a pregăti tinerii în profesii practice și productive, s-a deschis, cu avizul Ministerului Educației din România, la 11 decembrie 1941 programul de pregătire tehnică, condus de ing. Martin Bercovici (membru al Academiei Române după încheierea războiului).

Colegiul pentru studenții evrei – Marcu Onescu:

Colegiul a fost înființat în 1941 și a primit autorizații anuale de funcționare de la Ministerul Educației din România, consecutiv până în 1944. În 1943, Colegiul Onescu avea 581 de studenți, 100 de lectori și profesori și 250 de asistenți didactici. Studiile se desfășurau într-o clădire închiriată de pe strada Bradului, din cartierul evreiesc din București.

Sistemul de sănătate evreiesc

Serviciile de sănătate ale comunităților evreiești din România, de care au beneficiat mii de pacienți evrei, prizonieri în lagăre de muncă, refugiați și studenți care nu mai erau eligibili pentru serviciile de sănătate ale sistemului de sănătate publică de stat, au jucat un rol important în timpul celui de-al doilea război mondial.

După confiscarea spitalelor și clinicilor deținute de evrei de către guvern și armată,

comunitățile au fost nevoite să închirieze clădiri adecvate, să le renoveze, să le doteze cu echipamentul necesar și să le adapteze la noul lor scop. Mii de pacienți - mulți dintre ei în condiții critice - au fost internați și tratați în aceste instituții. Comunitățile au înființat diverse clinici de specialitate, precum și băi publice, pentru a permite întregii populații evreiești, chiar și celor mai săraci dintre săraci, să trăiască în condiții de igienă.

Centrala Evreilor din România, cu aprobarea lui Radu Lecca, comisarul guvernului pentru problemele evreiești, a emis regulamente pentru instituțiile din sistemul de sănătate. În București, unde în această perioadă locuiau aproximativ 130.000 de evrei, existau trei centre medicale cu 125 de paturi de spital. Înainte de război, în București existau mai multe instituții medicale cu 350 de paturi. Spitalele evreiești care au funcționat în București în timpul războiului:

1. Spitalul „Caritas - Noua Fraternitate”, dotat cu 80 de paturi

2. Spitalul „Ahavat Adam”, cu 25 de paturi;

3. „Casa de maternitate”, cu 20 de paturi;

Pentru secțiile de chirurgie au fost desemnate 45 de paturi, pentru secțiile de oncologie 22 de paturi, pentru secțiile interne – 30 de paturi, pentru secțiile care tratau boli neurologice – 10 paturi.

În afară de spitale, în capitală mai existau șapte clinici:

Clinica "Halfon" care a aparținut comunității spaniole

Clinica comunității ortodoxe

Clinica „Fordim” care deservea cartierul Grivița
Clinica „Voința” unde au fost tratați locuitorii
din zona Calea Moșilor

Clinica „Rahova” care deservea locuitorii
cartierului

Clinica "Iuliu Barasch"

Clinica specială, unde studenții evrei făceau
pregătiri practice.

În toamna anului 1942, 3.674 din cei 4.332 de
studenți din comunitățile ashkenazi, sefarzi și
ortodoxe au fost vaccinați.

În București a existat o școală de surori și
asistenți medicali care au fost integrate în spitale și
clinici din sistemul comunitar de sănătate.

În plus, funcționau la București numeroase
organizații de voluntariat și de caritate care ofereau
asistență și îngrijire medicală celor aflați în nevoie:

- „Relief”, pentru bolnavii de tuberculoză;
- „Organizația de ajutor pentru maternitate”;
- „Societatea de Ajutor Reciproc”, condusă de
dr. Weisberg, oferea medicamente gratuite celor
nevoiași);

- „Marpeh” – o asociație de ajutor reciproc care
suporta costul asistenței medicale:

Sistemul de asistență socială și medicală: importanța sa în perioada persecuției

Majoritatea acestor activități s-au desfășurat
inițial sub egida și organizarea Federației
Comunităților Evreiești din România, iar ulterior sub
egida „Centralei Evreiești”. Un rol crucial a avut-o

„Comisia Autonomă de Ajutorare” (CAA), fondată în Ianuarie 1941. În primele luni de la înființare CAA s-a ocupat cu ajutarea victimelor pogromului legionarilor (București, ianuarie 1941). În vara aceluiași an, activitățile CAA s-au axat pe evacuarea populației evreiești din mediul rural și orașe (asistență financiară și fizică) și asistarea victimelor pogromului de la Iași (29 iunie - 6 iulie 1941). Operațiunea de ajutor pentru evreii deportați în Transnistria a început la sfârșitul anului 1941, începutul anului 1942. Abia la 17 decembrie 1941, după nenumărate încercări, Federația a primit permisiunea de a trimite ajutoare în Transnistria. Concomitent, a fost emis și ordinul de dizolvare a Federației Comunităților Evreiești din România.

Aceste ajutoare erau departe de a acoperi nevoile deportaților din Transnistria. Memoriul trimis Conducătorului Statului, mareșalul Ion Antonescu, de către dr. Wilhelm Filderman (8 august 1943) descrie situația extrem de grea a deportaților. Soarta supraviețuitorilor a fost pentru liderii comunității evreiești din România o sursă de îngrijorare constantă. Operațiunile de salvare și ajutor au fost o parte importantă a efortului de supraviețuire al evreilor din România.

Instituțiile de Servicii de Sănătate și Servicii Sociale ale Comunității Evreiești din România 1940 - 1944:

1943	1942	1941	1940	Tipul instituției
2	2	2	2	Ambulatoriu

3	3	4	8	organizații sociale
19	20	24	27	Case de bătrâni
7	7	10	11	Băile publice
28	33	62	67	Mikvah-uri
46 (89)	45 (89)	28	23	Case de specialitate
1	1	1	1	Organizații de caritate
15	15	10	9	Clinici
1	1	-	-	Cămine Preșcolare
3	6	7	7	Cămine
3	4	4	3	Casele de maternitate
6	6	6	6	Orfelinate
8	9	13	15	Spitale
142	152	171	179	Total instituții

În plus, s-a oferit asistență cu îmbrăcăminte și hrană pentru bărbații evrei care au fost trimiși la muncă forțată.

7

Viața culturală și spirituală

Mulți intelectuali evrei - scriitori, jurnaliști, artiști, actori și nu numai, excluși din infrastructura culturală românească, s-au unit în jurul comunității evreiești și s-au angajat în activități culturale, educaționale, artistice, jurnalistice și literare vibrante. Acest lucru a creat un sistem extins de reciprocitate care a servit diverselor interese ale tuturor părților implicate: comunitatea și, ulterior, „Centrala Evreilor”, au înțeles importanța imensă a vieții culturale și sociale pentru continuarea vieții evreiești, în timp ce pentru personalitățile culturale și spirituale era un colac de salvare economic, o oportunitate de supraviețuire profesională, o datorie morală, deopotrivă. Astfel, în noul context de „ghetoizare” socială și culturală a vieții evreiești, respectivele centre de activitate culturală au constituit faruri de lumină și speranță, în care pâlpâiau forțe de mântuire spirituală, mentală și morală, care au permis întregii populații să înfrunte greutățile impuse acesteia.

Teatrul „Barașeum” din București:

„Barașeum" a fost un teatru evreiesc de limbă română fondat la București în martie 1941, în urma închiderii altor formații artistice evreiești și a expulzării artiștilor evrei din instituțiile culturale românești. Teatrul a funcționat în anii Holocaustului. Teatrul Barașeum a devenit un simbol al statutului spiritual al evreilor români sub regimul legilor rasiale.

În conformitate cu politica „rasei” adoptată de autoritățile române la sfârșitul domniei lui Carol al II-lea, miniștrii educației și culturii ai țării, Radu Budișteanu și Traian Brăilleanu, au decis, în luna septembrie a acelui an, interzicerea angajării artiștilor, cântăreți, actori, muzicienii interpreți și dirijori evrei în instituțiile de artă românești. Românilor li s-a interzis să cânte în instituțiile evreiești. În aceste condiții, evreilor li se permitea să creeze un fel de „ghetou cultural” în București.

Înființarea teatrului a avut scopul de a angaja artiștii evrei care au rămas fără mijloace de trai și, de asemenea, de a ridica moralul populației evreiești după pogromul de la București din ianuarie 1941. Teatrul a început să funcționeze la 1 martie 1941, la doar cinci săptămâni după evenimentele pogromului. Repertoriul teatrului evreiesc trebuia să cuprindă numai lucrări ale autorilor evrei. Era interzisă interpretarea pieselor de teatru ale autorilor români.

Fondatorii teatrului au fost Alexandru Marius, Willy Ronea, Maria Sandu, Beate Fredanov și Alexandru Finți. Direcția artistică a fost în mâinile scriitorului Felix Aderca și a actriței Leny Caler. Directorii teatrului au fost Otto Marcovici și Puiu Bereștianu. Printre fondatori au fost și regizorul Moni Ghelerter, scriitorul Mihail Sebastian, compozitorii

Haim Schwartzman și Eduard Lindenberg și pictorii Marcel Iancu și M.H. Maxi. Dintre muzicienii care au contribuit la activitățile teatrului mai pot fi amintiți Edmond Deda, Henry Mălineanu (care a lucrat și ca dirijor), Eli Roman, Sergiu Natra, Agnia Bogoslava, Dorel Livianu și alții. „Brașeum”-ul a prezentat și piese pentru copii, regizate de Lică Grinberg.

În perioada 1941-1943, în cele două săli de teatru au fost prezentate 30 de piese și reviste, în peste o mie de spectacole. Ele au fost vizionate de zeci de mii de spectatori (aceștia umpleau sălile aproape în fiecare seară și de trei ori pe săptămână chiar și în spectacolele de prânz). Printre spectatori s-au numărat și intelectuali români. Melodiile, care au fost interpretate pe scenă, au devenit hituri printre evrei. Pe scenă au evoluat și coruri de copii din corurile comunității evreiești. Teatrul a găzduit, de asemenea, spectacole culturale, seri de lectură, precum și concerte simfonice și de jazz cu participarea orchestrelor și artiștilor evrei.

Idiș-ul era interzis, dar glumele și cântece în această limbă puteau fi auzite adesea d pe scena „Brașeum”-ului.

Concomitent cu activitățile românești de la Teatrul Brașeum, actori și personalități culturale evrei au organizat, sub egida unei asociații culturale numită „Teatrul idiș din România”, sărbători dedicate personalităților marcante ale poporului evreu, prelegeri despre cărți, recitare de poezie și fragmente în ebraică și idiș, ce au avut loc în sălile sinagogii.

8**Studii de muzică și artă**

În 1941, la București a luat ființă Conservatorul Privat de Muzică și Arte Teatrale, sub conducerea lui Stela della Pergola și Hugo Schwartz. Instituția a fost aprobată și recunoscută de Ministerul Culturii din România și de Comandamentul General Suprem Militar. 140 de elevi au învățat să cânte la o varietate de instrumente în cursul anului 1942, împreună cu cursuri de teorie, dezvoltare sonoră și vocală, compoziție modernă, muzică de cameră, comedie și dramă. Corpul didactic era format din profesori de prim rang în cultura românească de dinainte de război. Conservatorul a organizat concerte instrumentale și spectacole de operă și teatru pentru publicul evreu din București.

După moartea lui Alberto della Pergola - tatăl familiei Della Pergola, care a fost cantor al Marii Sinagogi Spaniole din București și cântăreț al Operei Naționale Române înainte de război, fiii și fiicele sale au înființat încă două școli în 1943: Conservatorul Lira, fondat de Stela și Renzo della Pergola, și clasa de operă și dezvoltare sonoră „Alberto della Pergola”, fondată de Edith și Luciano della Pergola. Ambele

instituții au organizat numeroase spectacole și concerte.

Numeroși artiști și personalități culturale evrei, printre care compozitori, muzicieni, actori și pictori care au fost expulzați din rândurile instituțiilor publice românești în care au funcționat înainte de război. Ei s-au unit și au înființat la București, în septembrie 1942, Institutul de Studii Superioare de Artă pentru Evrei. Colegiul era o instituție privată, condusă ca un fel de cooperativă, funcționând în paralel cu Teatrul evreiesc „Barașeum”. Colegiul oferea studii în trei direcții:

1. Catedra de Pictură și Arte Plastice, condusă de pictorul M.H. Maxi (care s-a ocupat și de decorurile de la Barașeum și care a condus, după război, Muzeul Național de Artă din București).

2. Catedra de actorie și teatru care includea și studii de dans.

3. Catedra de Muzică, condusă de Alfred Mendelsohn, unul dintre cei mai mari compozitori din România și alți muzicieni cunoscuți, unde s-au predat cursuri de dirijat, compoziție, muzicologie, operă etc.

Orchestra Simfonică Evreiască și alte ansambluri muzicale:

După demiterea muzicienilor evrei din rândurile Orchestrei Filarmonicii București, la sfârșitul anilor 1940, aceștia s-au reunit odată cu înființarea Orchestrei Simfonice Evreiești, care număra 40 de muzicieni (dirijor: prof. Emil Cobilovici). S-a înființat și un ansamblu de jazz (25 de muzicieni), ansambluri de operă, orchestre și formații

klezmer, coruri cu repertoriu clasic laic și ansambluri cu repertoriu de muzică religioasă evreiască.

9

**Wilhelm Filderman - marele
conducător al evreimii-române**

Am fost copil în timpul Holocaustului, o victimă și martor al acelor ani grei. De-a lungul anilor am citit și am învățat multe despre rolul lui Wilhelm Filderman în anii 1940-1944 și despre lupta Federației Comunităților Evreiești din România împotriva terorismului legionar și a politicilor antisemite ale regimului Antonescu. Un punct de reper important despre Wilhelm Filderman l-am găsit în „Raportul final” al Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului în România (Comisia Wiesel).

Rolul lui Filderman în supraviețuirea evreimii-române este imens. Un erou legendar. Este omul care l-a înfruntat pe dictatorul Ion Antonescu, Conducătorului Statului român și a preferat să fie deportat în Transnistria, riscându-și astfel viața, deși putea să se salveze, dar nu și-a trădat comunitatea. E nedrept din punct de vedere istoric faptul că „Yad Vashem” nu-i prezintă dimensiunea de conducător al evreimii-române și de organizator al rezistenței evreiești în anii Holocaustului.

Filderman a inventat metoda „petiției”, a memoriilor și scrisorilor trimise mareșalului

Antonescu și a unui lung șir de figuri cheie din conducerea României: militari, miniștri, intelectuali și politicieni. Există un bogat corpus de documente din acea perioadă care relevă declinul abrupt al societății românești către fascism și, în același timp, relevă întărirea și creșterea treptată a rezistenței evreilor împotriva extremiștilor de dreapta, culminând cu activitățile neobosite ale lui Wilhelm Filderman, Rabinul șef Alexandru Șafran, L. Zisu și alți lideri evrei, ceea ce a dus la salvarea multor evrei în timpul regimului Antonescu.

Despre această opoziție nu s-a vorbit prea mult și nu s-a scris suficient. Rolul lui Filderman în dezvoltarea rezistenței evreiești la discriminare, legislația antisemită, deportare și în general, pentru salvarea evreilor români a fost vital.

Raportul Comisiei Wiesel subliniază clar și fără echivoc rolul lui Filderman în viața comunităților evreiești din perioada Antonescu și în organizarea rezistenței. Filderman a jucat un rol crucial în organizarea luptei pentru supraviețuirea evreilor în timpul Holocaustului. Desigur, nu a acționat singur, dar a fost cel mai curajos, cel mai înțelept.

În primele luni ale ascensiunii la putere a lui Antonescu, nu a existat un luptător mai eficient și mai viguros ca Filderman, președintele Federației Comunităților Evreiești din România. Raportul Comisiei Wiesel arată cum în acest moment istoric crucial și complex, Filderman a fost inițiatorul și liderul politic al vieții evreiești: „Rezolvarea problemelor necesită tact, viziune, flexibilitate politică și capacitatea de adaptare la situația istorică concretă. În acest context, Wilhelm Filderman nu a lăsat pe

nimeni să-l sperie și a adoptat tactica războiului legal, lupta petițiilor, interogările, întâlnirile și stabilirea de contacte directe cu figuri cheie în viața politică și religioasă a României, influente în cercurile de guvernare, care au acceptat să intervină în numele evreilor, intervenție la care Fielderman a continuat și după dizolvarea Federației. Pe tot parcursul mandatului său de șef al Federației, până la dizolvarea acesteia, Filderman a luptat și s-a confruntat cu consecințele terorismului legionar (septembrie 1940 - ianuarie 1941) și cu cele ale terorizărilor guvernului după începerea războiului împotriva Uniunii Sovietice: deportări în masă, pogromul de la Iași, legislație și acțiuni antievreiești, guvern militar, purtarea „semnului galben”, deportarea evreilor din Basarabia și nordul Bucovinei în Transnistria, muncă forțată, funcționarea școlilor și universităților evreiești, asistență pentru supraviețuitorii trenului morții, aprobarea și transferul de asistență pentru deținuții din lagăre și deportații din Transnistria, sprijin pentru imigrație și nu numai.

Ce se știe și ce nu știm despre Wilhelm Filderman?

Istoriografia româno-evreiască povestește despre Wilhelm Filderman (Willie) care a fost un mare luptător pentru binele etniei sale și, în același timp, un mare susținător al binelui național al României. Vom adăuga că timp de treizeci de ani Filderman a fost conducătorul incontestabil al evreilor români. Un evreu demn, curajos și drept. Într-o declarație publică a spus: „Nu mi-e rușine că aparțin unui popor care a dat omenirii pe Dumnezeu, pe Moise, Biblia și pe Isus Christos”. Liderul laic al evreilor români în perioada

de la sfârșitul primului război mondial până în 1947, om de stat și jurist, președinte al Federației Comunităților Evreiești din România, reprezentant al evreilor în Parlamentul României - s-a născut la București pe 14 noiembrie, 1882. Wilhelm Filderman a fost liderul evreilor din România între cele două războaie mondiale, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și în primii ani ai regimului comunist din România. Prietenii și chiar rivalii săi au recunoscut că reprezentantul evreilor s-a bucurat de atenția și prețuirea autorităților, a avut influență în forumurile evreiești și s-a bucurat de sprijinul majorității evreilor români.

Întrucât Filderman a fost prezent la discuțiile de pace de la Paris și a avut contact direct și nemediat cu ceilalți participanți, el i-a prezentat prim-ministrului României, Brătianu, cea mai bună înțelegere a semnificației egalității în drepturi pentru populația evreiască, pe care puterile o cereau: „Dreptul evreilor de a se bucura de toate libertățile cetățeanului și îndatoririle sale, dreptul de a se alătura forțelor de apărare ale patriei, cot la cot cu poporul român, la bine și la rău”.

Dintr-o sinteză a activităților lui Filderman în legătură cu Tratatul Saint-Germain și a celor cu care și-a împărtășit punctele de vedere, dr. Louis Marshall – fost președinte al celor mai mari organizații evreiești din Statele Unite – a scris că **„Filderman este unul dintre cei mai mari, dacă nu cel mai mare, dintre evreii din Europa.”** Asemenea aprecieri au fost exprimate și de alții care au luat parte la elaborarea Tratatului. El și-a exprimat adesea solidaritatea cu populația evreiască din Diaspora și cu

idealurile ei sioniste. Voi încerca să exemplific: după 1917, în apogeul războiului civil din Rusia, aproximativ 50.000 de soldați evrei ruși și ucraineni și-au găsit refugiu în România. În cooperare cu Joint, Filderman a încercat să organizeze emigrarea acestora în Statele Unite. Având în vedere teama autorităților române ca agenți bolșevici se nu se infiltreze în România printre acești foști militari, Filderman însuși, împreună cu alții, depuseseră cauțiune sume considerabile.

Instituțiile comunitare evreiești au jucat un rol crucial în organizarea luptei pentru supraviețuire în timpul regimului Antonescu. Un întreg sistem instituțional de servicii religioase, culturale, educaționale și de asistență socială a funcționat de-a lungul perioadei pentru a suplimenta deficitele materiale, morale, sociale și spirituale suferite de evrei ca urmare a politicilor regimului Antonescu în anii 1940-1941. Principalul organism care a coordonat activitățile tuturor acestor instituții a fost Federația Comunităților Evreiești din România (până ce a fost desființată printr-un ordin guvernamental). Șeful Federației, dr. Wilhelm Filderman, a fost inițiatorul și liderul politic al vieții evreiești, în acel moment istoric în care colectivul evreiesc din România s-a confruntat cu unele dintre cele mai complexe probleme existențiale cu care a trebuit să se confrunte din istoria sa. Deși activitatea ar fi trebuit să vizeze rezolvarea problemelor asociate existenței cotidiene, întrucât colecția de legi antievreiești a afectat toate aspectele vieții cotidiene, ea nu a avut doar o dimensiune pragmatică îngustă. Rezolvarea problemelor presupunea tact, viziune, flexibilitate, politică și

capacitatea de adaptare la situația istorică concretă a perioadei. În acest context, Wilhelm Filderman a adoptat, după cum s-a menționat, o tactică de luptă juridică, prin petiții, audieri și stabilirea de legături cu figuri cheie din viața politică și religioasă românească, influente în cercurile guvernamentale care au acceptat să intervină în favoarea evreilor, activitate care a continuat și după dizolvarea federației.

„Filderman a perfecționat patentul petițiilor” – a scris liderul sionist dr. Teodor Lavi. Sioniștii au aplicat mecanismul de petiție. Totuși, petițiile nu doar că au fost aproape singurul mijloc de exprimare a nevoii sau de protest, dar faptul că aceste petiții au fost primite a fost un succes uriaș”.

Prin aceste petiții trimise Conducătorului Statului și autorităților în general, între septembrie 1940 și 16 decembrie 1941, Federația spera să rezolve problemele prejudiciile produse de legislația și decretele antievreiești. Tehnica de redactare a petițiilor a purtat amprenta gândirii lui Filderman. Stilul lor era întotdeauna direct și la obiect. Argumentele statistice, istorice și politice au fost folosite pentru a demonstra consecințele negative pe care le-ar putea produce măsurile antievreiești – nu numai pentru populația evreiască, ci pentru societatea românească în ansamblul ei și interesele acesteia.

Între septembrie 1940 și ianuarie 1941, Federația Comunităților Evreiești s-a confruntat, până în momentul dizolvării sale, cu teroarea legionară, cu accelerarea proceselor de românizare (februarie - 22 iunie 1941), a guvernului militar condus după ce România a intrat în război împotriva

Uniunii Sovietice. (deportările, tulburările, propaganda care viza problema evreo-comunistă, psihoza antievreiască, reglementarea care impunea purtarea ecusonului galben, deportările în Transnistria, obținerea permiselor de trimitere a ajutoarelor deținuților din lagăre și deportaților în Transnistria, și munca forțată (iunie-decembrie 1941).

Acțiuni împotriva deportării din 1942

Există multe documente referitoare la acțiunile viguroase ale lui Filderman chiar și după dizolvarea Federației Comunităților Evreiești. Deși marginalizat, dr. Filderman a condus frontul legal și ilegal pentru salvarea evreilor. Din punctul lui de vedere, avea datoria „ca evreu și ca cetățean român care știa mai multe despre problemele evreiești decât oricine altcineva, să atragă atenția autorităților statului asupra consecințelor negative grave care ar putea duce la anumite acțiuni antievreiești nu numai asupra evreilor, ci și asupra statului”.

Astfel, în cadrul luptei sale împotriva reluării deportării în Transnistria în 1942, Filderman a sugerat ca deportarea să fie aplicată pentru infracțiuni bine definite. Se cuvine, a susținut el, ca pedepsele să fie aplicate celor care sunt găsiți vinovați și condamnați de instanțele militare, pentru că, a susținut Filderman, „expulzarea, nu poate fi impusă în lipsa unui ordin al judecătorului. Nu se cuvine să se pedepsească familii întregi, decât dacă vinovăția acestora este dovedită prin sprijinirea sau încurajarea infractorului condamnat, adică numai dacă se dovedește vinovăția directă și clară, întrucât legea se

întemeiază pe principiul pedepsirii infractorului și nu pe cei din jurul lui."

În paralel cu eforturile sale de a preveni reluarea deportărilor în Transnistria, Filderman a întreprins și măsuri pentru a împiedica implementarea planului de deportare a evreilor din Moldova, Muntenia, sudul Transilvaniei și Dobrogea în lagărele de exterminare naziste din Polonia - plan aprobat la un moment dat de către administrația Antonescu la cererea Germaniei naziste.

Anularea acestui plan de aplicare a „Soluției finale” în România (13 octombrie 1942) se datorează și acțiunilor întreprinse de Filderman.

10

România

Se spune că rădăcinile antisemitismului românesc se împletesc cu rădăcinile statului român modern și apariția unei bogate tradiții de cultură națională care a însoțit Unirea Principatelor, lupta pentru Independență și crearea entității cunoscute sub numele de „România Mare”. Politicile antisemitismului din România dintre cele două războaie mondiale au apărut și s-au dezvoltat direct din semințele semănate în evenimentele majore ale dezvoltării țării, începute la mijlocul secolului al XIX-lea. Din motive care au variat de la persoană la persoană sau de la un grup la altul, în viața politică și în viața culturală și spirituală a societății românești au existat puternice curente antisemite, în diverse moduri și grade. Aceste curente apărute în primul sfert al secolului XIX, înaintea cuceririi puterii de către Adolf Hitler, fiind premergătoare ascensiunii Mișcării Legionare, dictaturii Regelui Carol al II-lea în 1938, a guvernului național-legionar condus de Ion Antonescu și Horia Sima în septembrie 1940 - sau, cu alte cuvinte, tragediei Holocaustului.

Comunitatea evreiască din „România Mare”:

Comunitatea evreiască din perioada „România Mare” a fost numeroasă și diversă. Conform Recensământului din 1930, între granițele României trăiau la acea vreme 756.930 de evrei, reprezentând 4,2% din totalul populației (18.057.028), număr care a crescut în deceniul următor. Evreii reprezentau 13,6% din populația urbană de 3.632.000 și doar 1,6% din populația rurală de 14.421.000. Peste două treimi dintre evrei locuiau în orașe și doar mai puțin de o treime dintre ei locuiau în localități rurale. Răspândirea populației evreiești nu a fost egală în toate părțile țării.

Cronologie

1923 - O nouă Constituție românească, sub presiunea puterilor occidentale, acordă drepturi civile evreilor români.

1923 - Înființarea „ Liga Apărării Național-Creștine” (LANC) de către A. C. Cuza.

1927 - Înființarea „ Legiunea Arhanghelul Mihail” (Mișcarea Legionară și mai târziu, Garda de Fier) de către Corneliu Zelea Codreanu.

1932 - LANC - Liga Apărării Național-Creștine - câștigă 5,4% din voturi la alegerile generale.

1933 - I.G. Duca, premierul liberal, asasinat de „Garda de Fier”.

1934 - Pe 16 iulie este promulgată o lege rasistă care face diferența între angajarea muncitorilor într-o fabrică între două tipuri de muncitori, români și evrei.

Aceasta este o lege rasistă care a precedat chiar și Legile de la Nürnberg!

1937 - LANC câștigă 9,1% din voturi, în timp ce „Garda de Fier” câștigă 15,6% din voturi la alegerile generale din acest an.

1938 - Regele Carol al II-lea instaurează o dictatură monarhică.

1939 - Prim-ministrul Armand Călinescu este asasinat de membrii „Gărzi de Fier”.

1940 - Uniunea Sovietică anexează Basarabia și Bucovina de Nord. Pogrom în Dorohoi și evrei uciși în Moldova. Ungaria anexează nordul Transilvaniei. Legislația antisemită a guvernului Ion Gigurtu, direct inspirată de legile de la Nürnberg.

1940, septembrie. Generalul Antonescu preia puterea împreună cu „Garda de Fier”. Discriminare intensă împotriva evreilor în toate domeniile vieții economice și sociale.

1940, noiembrie - 11 evrei sunt uciși de „Garda de Fier” în orașul Ploiești, 63 de politicieni și polițiști sunt uciși de „Garda de Fier” în închisoarea Jilava.

1941, ianuarie - O tentativă de lovitură de stat a mișcării legionare împotriva lui Ion Antonescu - care zdrobește revolta. Pogrom de amploare împotriva evreilor din București în timpul căruia 120 de evrei sunt uciși de forțele legionare.

1941, februarie - Poliția de frontieră română forțează zeci de evrei să intre într-un câmp minat de lângă Burdujeni, unde sunt uciși.

1941, iunie: Execuții masive a evreilor de către soldații români și germani în Basarabia și Bucovina.

1941, iulie, august: Autoritățile militare române încearcă să deporteze masiv evreii din Basarabia și

Bucovina peste râul Nistru, încercările de deportare sunt zădărnice de Germania, care îi împinge pe deportați înapoi în Basarabia. Cel puțin 17.000 de victime evreiești ca urmare a mișcării.

1941, august: Concentrarea tuturor evreilor din Basarabia și Bucovina în lagăre de tranzit și ghetouri.

1941, septembrie - octombrie - Deportarea masivă a evreilor din Basarabia și Bucovina în Transnistria, 21.000 de evrei rămân în ghetoul Cernăuți și doar câteva sute în Basarabia

1941, octombrie: Cel puțin 20.000 de evrei sunt executați la Odesa de forțele române.

1941, decembrie - Zeci de mii de evrei din Odesa sunt concentrați în ghetoul Slobodka.

1941 decembrie - 1942 februarie: Cel puțin 70.000 de evrei sunt uciși de forțele române în regiunea Golta din Transnistria.

1942 ianuarie - februarie - Deportarea evreilor din Odesa la Berezovca, începutul epidemiei de tifos în Transnistria.

1942, primăvara - Încercarea și inițiativa României - oprite de Germania - de a deporta mase de evrei din Transnistria peste râul Bug. Forțele germane, soldați SSucid 30.000 de evrei în Berezovca, Transnistria. Se efectuează una dintre ultimele deportări ale evreilor din Basarabia în Transnistria (425 de persoane).

1942, iunie - Deportarea a 4.000 de evrei din Cernăuți.

1942, vara - Deportarea a 25.000-30.000 de țigani în Transnistria, Ion Antonescu aprobă deportarea tuturor evreilor români care trăiesc în străinătate.

1942, toamna - Deportarea tuturor evreilor suspectați de comunism sau de opoziție față de regimul de muncă forțată. Radu Lecca întocmește un plan de deportare, de inspirație germană, a tuturor evreilor în lagărele de exterminare din Polonia ocupată. La 13 octombrie 1942, Ion Antonescu amână executarea planului - nu se va realiza niciodată.

1943, decembrie - Începutul întoarcerii în România a anumitor grupuri ale populației evreiești deportate în Transnistria.

1944, primăvara - Câteva mii de evrei imigrează în Palestina.

1944, 23 august – Regele Mihai I organizează arestarea lui Ion Antonescu. România întoarce armele.

1944, decembrie - Legislația antisemită din România este abrogată și interzisă.

* * *

Rămasă ca printr-un miracol în viață, populația evreiască din România înregistrează un bilanț tragic:

În 1941, între 45.000 și 60.000 de evrei au fost uciși în Basarabia și Bucovina de forțele germane și române. Între 105.000 și 120.000 de evrei deportați au murit în urma deportării în Transnistria. În regiunea Transnistriei, între 115.000 și 180.000 dintre evreii locali au fost exterminați în mod deliberat (în special în Odesa și în raioanele Golta și Berezovca). Circa 15.000 de evrei au fost uciși în pogromul de la Iași și ca urmare a altor acțiuni anti-evreiești. Aproximativ 132.000 de evrei din

Transilvania de Nord ocupată de fasciștii unguri au fost trimiși la Auschwitz în mai și iunie 1944. Din cei 25.000 de țigani (jumătate dintre ei copii) deportați în Transnistria, aproximativ 11.000 au fost exterminați. Comunități străvechi întregi, vechi de sute de ani, de țigani nomazi, au fost șterse pentru totdeauna de pe fața pământului.

Aproximativ 400.000 de evrei români au supraviețuit la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, din cei aproximativ 800.000 de evrei care trăiau în România interbelică.

11

Studiu de caz: Armenia

Genocid: O încercare deliberată a unui guvern de a distruge un anumit grup social - un popor, un grup național, etnic sau religios - prin ucidere în masă.

În secolele al XVIII-lea, al XIX-lea și al XX-lea asistăm la o serie de cazuri de genocid, dintre care cele mai proeminente sunt: genocidul circasian (aproximativ un milion), genocidul armean (aproximativ 1,5 milioane), genocidul grecesc pontic (aproximativ 900.000), Holocaustul (aproximativ 6 milioane), genocidul ȣiganilor (aproximativ 500.000), genocidul din Biafra (aproximativ 3 milioane), genocidul bengalez (aproximativ 3 milioane), genocidul din Cambodgia (aproximativ 2 milioane) și multe altele.

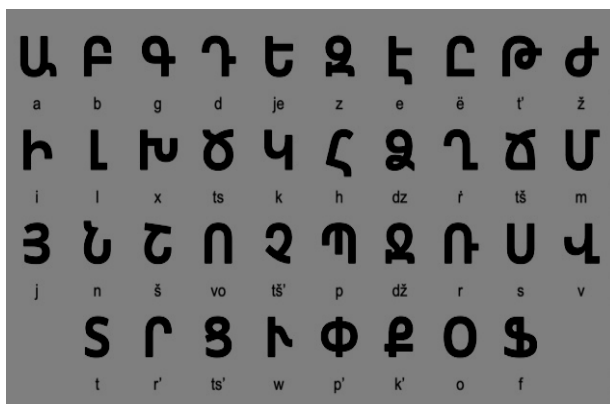
Ca evreu și israelian, am vizitat Armenia cu intenția de a afla despre genocidul armean, precum și despre modul în care subiectul își găsește expresie atât în Muzeul Genocidului Armenesc din Erevan, cât și în cultura și viața armeană de astăzi, pentru că căile poporului armean și ale poporului evreu se întâlnesc de câteva ori de-a lungul istoriei acestor popoare.

Începutul prezenței armenilor în Țara Sfântă este datat istoric din primii ani ai creștinismului, chiar înainte de convertirea la creștinism a regelui armean Tiridate al III-lea, în aproximativ anul 301 d.Hr. Există dovezi istorice că încă din anul 254 d.Hr. episcopii Bisericii Armene, împreună cu episcopii Bisericilor Greco - Ortodoxe din Ierusalim și Alexandria din Egipt, au fost implicați activ în descoperirea și recunoașterea locurilor sfinte și edificarea unor clădiri destinate tezaurizării comorilor antice creștine.

Mai târziu, în pofida greutăților, pelerinii armeni au început să-și croiască drum spre Țara Sfântă în călătorii spirituale în număr tot mai mare. Mulți au ales să rămână la Ierusalim și s-au stabilit în apropierea lăcașurilor sfinte care erau deținute de Patriarhie (mănăstirea armeană) printre care și Catedrala Sf. Iacob. În cele din urmă, aceste zone situate în apropierea Patriarhiei Armene, în colțul de sud-vest al orașului vechi al Ierusalimului, constituie încă și astăzi „Cartierul armean”. La apogeul său, prezența armeană în Ierusalim număra aproximativ 25.000 de locuitori.

Armenia însăși are o populație de aproximativ 2.200.000 de locuitori, iar țara se întinde pe aproximativ 30.000 de kilometri pătrați. Acesta este primul stat creștin din istorie (din 301). Propunerea lui Lenin către Turcia în 1922 de a împărți Armenia între Turcia și Uniunea Sovietică este prima expresie al imperialismului sovietic. Poporul armean este un popor cultural, iar în capitala Erevan se află muzeul cărții, care adăpostește și o carte în limba ebraică datând din aproximativ 1770. În Ierusalim, cea mai

veche tipografie care a fost folosită și de evreii din „vechea așezare” este tipografia armeană.

Litere din alfabetul armean

Există dovezi ale unei așezări evreiești în Armenia încă din secolul I î.Hr. Acești evrei au ajuns probabil acolo în exilul babilonian sau odată cu distrugerea Primului Templu și s-au stabilit acolo când Armenia făcea parte din Imperiul Persan. Evreii care trăiesc astăzi în Armenia nu sunt în cea mai mare parte descendenți ai acelor evrei, ci „evrei așkenazi” care au venit în Armenia în diverse circumstanțe istorice, în special în secolele XIX și XX.

Legătura specială dintre cele două popoare, capitolele tragice din istoria lor și învierea lor pulsatorie sunt evidențiate de inscripțiile „Fii sau uită” gravate pe monumentul victimelor Holocaustului evreiesc și ale genocidului armean de la Erevan, scrise în ambele limbi, armeană și ebraică, precum și mențiunea „Această cale a fost dezvoltată la inițiativa

și eforturile comunității evreiești armene și cu asistență financiară din partea Fondului Național Evreiesc, Congresul Euro-asiatic și în colaborare cu familiile Varzhapetyan, Fayvush și Chelnov.”

Exterminarea armenilor a început în 1894 și în 1896, cu exterminarea a aproximativ 6.000 de armeni la ordinul sultanului Abdul Hamid. În 1915 au fost uciși de turci aproximativ un milion și jumătate de armeni. A fost un genocid deliberat și sistematic comis de Imperiul Otoman în timpul Primului Război Mondial asupra populației armene de pe teritoriul său. Genocidul armean a fost caracterizat de masacre, deportări în masă și marșuri ale morții, în condiții menite să provoace moartea deportaților. Se estimează că aproximativ jumătate din populația armeană din Turcia, între un milion și un milion și jumătate de armeni, a fost astfel lichidată. Alte grupuri etnice creștine, cum ar fi asirienii și grecii, au fost, de asemenea, masacrate la acea vreme pe teritoriile Imperiului Otoman, iar unii văd acest lucru ca parte a unei politici și ideologii deliberate și planificate a otomanilor de a curăța Asia Mică de creștini.

În 1995, la aniversarea a 80 de ani de la genocidul armenesc, a fost deschis la Erevan „Muzeul Genocidului Armenesc”. Muzeul este situat pe un deal cu vedere la capitală și face parte dintr-un complex comemorativ și memorial pe această temă. Lângă muzeu se află un complex de monumente care include un monument în stil obelisc, un monument în formă de con trunchiat și un zid memorial care fac, de asemenea, parte din memorial. Muzeul, care prezintă date și dovezi fotografice despre genocid, servește și ca institut de cercetare.

Romanul „Cele patruzeci de zile ale lui Musa Dagħ” al scriitorului evreu austriac Franz Werfel, bazat pe evenimentele petrecute la Musa Dagħ în timpul genocidului armean din 1915, (tipărit pentru prima dată în Germania în noiembrie 1933), a fost un succes internațional și a mobilizat opinia publică internațională în recunoașterea genocidului armean. Romanul lui Werfel a fost ca o premoniție a soarte evreilor din Germania. Se spune că atunci când Hitler și-a prezentat planurile de invazie a Poloniei comandanților Wehrmacht-ului, pe 22 august 1939, el s-a referit la reacția lumii la „curățarea” etnică care includea uciderea bărbaților, femeilor și copiilor polonezi pentru a obține „spațiu de viață”, spunând: "Nu-mi pasă ce spune despre mine slaba civilizație europeană... Cine, la urma urmei, vorbește astăzi despre exterminarea armenilor?" Putem să ne gândim că lipsa unei masive reacții internaționale față de genocidul armean ar fi influențat considerentele naziștilor în luarea deciziei „Soluției finale”.

Problema genocidului armean contribuie la dezbateră dacă Holocaustul a fost un eveniment istoric unic sau un caz extrem de genocid și dacă reprezintă o lecție pentru toate națiunile lumii sau o lecție limitată doar pentru poporul evreu. Majoritatea țărilor din lume au recunoscut Holocaustul armean, inclusiv Statele Unite ale Americii (deși doar recent, în 2021, în urma unei decizii a președintelui Joe Biden). Statul Israel, pe de altă parte, din motive politice, nu numai că nu a recunoscut încă genocidul armean, dar instituțiile sale oficiale și Ministerul israelian al Afacerilor Externe au acționat activ împotriva recunoașterii.

Într-un articol în cotidianul de limbă ebraică „Haaretz” (30 aprilie 2021), Ofer Aderet dezvăluie cum, în vara lui 1982, Israelul a zădărnicit o conferință despre genocid de teama unei confruntări cu Turcia. Există și alte documente în acest sens. e.

„Un caz descoperit recent de Arhivele Statului documentează eforturile israeliene de a contracara o conferință academică programată să aibă loc în acea vară în Israel care urma să se ocupe atât de Holocaust, cât și de genocidul armean. Examinarea cazului oferă o lecție de politică reală și o dorință de a sacrifica valorile de bază de tipul celor care pot fi valoroase pentru orice societate democratică - darămite un stat înființat după Holocaust - pentru a păstra interesele politice, de securitate și de altă natură, scrie jurnalistul. Din aprilie 1982, din ziua în care conferința a fost anunțată publicului, încercările Ministerului de Externe de a o sabota nu au încetat. Eforturile, care au durat aproximativ două luni, au dat roade. Yad Vashem a scos sponsorizarea conferinței, Universitatea Tel Aviv a refuzat să participe, Institutul Henrieta Sold s-a hotărât să nu-l finanțeze, supraviețuitorul Holocaustului și mai târziu laureatul Premiului Nobel pentru Pace, Eli Wiesel și-a dat demisia din funcția de președinte al conferinței, istoricii de înalt nivel, printre care prof. Yehuda Bauer, s-au îndepărțit de aceasta. Conferința a avut loc până la urmă, dar într-o versiune sterilizată și fără un cadru oficial israelian. „Continuăm să lucrăm pentru a reduce și a micșora problema armeană cât de mult putem prin orice mijloace posibile”, e scris într-unul dintre documentele Ministerului de Externe din vara anului 1982. „Continuăm cu un tratament intensiv și

cuprinzător al anulării conferinței, sau cel puțin să scoatem secțiunea armeană de pe ordinea de zi”, se scria în același document. „Sugerez să-i dai instrucțiuni consulului general să-l contacteze pe Elie Wiesel, desemnat de a fi președintele Conferinței, și să-l roage să renunțe”, a scris Eliakim Rubinstein, juristul Ministerului Afacerilor Externe și ulterior secretarul Guvernului, procuror general și judecător la Curtea Supremă. Rezultatul a fost că Wiesel a renunțat.

Lista personalităților către care s-au adresat reprezentanții Ministerului de Externe pentru a-i convinge să nu participe la Conferință a inclus și înalți oficiali israelieni, inclusiv președintele Yad Vashem, Itzhak Arad și președintele consiliului Yad Vashem, Gideon Hausner, care cu două decenii în urmă fusese procuror la procesul lui Eichmann. A fost o încercare de a convinge pe cei de la Yad Vashem de existența problematică a unei conferințe care tratează atât Holocaustul, cât și genocidul armean și ar putea dăuna unicității Holocaustului.”...

După zădărnicierea conferinței, Ministerul de Externe i-a ajutat pe turci să împiedice recunoașterea genocidului armean în diferite arene internaționale.

„Nu există un răspuns fără echivoc la întrebarea cu privire la motivul împiedicării conferinței: oficial, reprezentanții Ministerului de Externe au spus interlocutorilor lor că Turcia ar putea face rău evreilor din Iran și Siria, care încearcă să emigreze în Israel prin intermediul acesteia. Într-o carte publicată de curând, („Răspunsul eșuat al Israelului la genocidul armean: negare, înșelăciune de stat, adevăr versus politizarea istoriei”), profesorul

Tchermy susține că această amenințare a fost inventată.

Așa se scrie uneori istoria... În pofida durerii noastre și în pofida relației de simpatie existente între poporul evreu și poporul armean de-a lungul unor lungi perioade din istorie, Israel nu a găsit încă o modalitate de a „recunoaște” suferințele poporului armean.

12

Yad Vashem

„Yad Vashem”, ca instituție oficială a Statului Israel, a fost înființată prin votul celor 120 de deputați ai Knesset-ului, în 1953. El trebuia să devină, și a devenit, un Memorial al Victimelor Holocaustului. Cuvintele „Yad” și „Shem” au în ebraică înțelesul de „monument” și „nume”. Un verset biblic din Profetul Isaia spune: Le voi da în casa mea și înăuntrul zidurilor mele un nume și un loc mai de preț decât fii și fiice, le voi da un nume veșnic și nepieritor”. Secțiunile Yad Vashem-ului, Muzeul Victimelor Holocaustului”, cartoteca monumentală „Fiecare om are un nume”, Institutul de Studii și cercetări ale Holocaustului, și Comisia de acordare a titlului, diplomei și medaliei „Drept între Popoare” (îndrituită să onoreze ne-evrei care, riscându-și viața, familia și averea, au salvat evrei în timpul prigoanei fasciste), sunt destinate să eternizeze memoria celor 6 milioane de victime evreiești și eroismul evreiesc, rezistența evreiască în acei ani întunecați.

În cartea sa autobiografică „**Toate râurile duc în mare**”, Eli Wiesel scrie: „Când Ben-Gurion și prietenii săi au decis, la începutul anilor 1950, să înființeze Yad Vashem, **accentul a căzut pe eroism**, acțiunile eroice ale luptătorilor, ale rezistenței. «Sunt prezentați ca o elită, în timp ce victimele – vii și morți – merită doar milă și compasiune pentru suferințe și durere, și poate nici asta nu.»”

Evident e vorba de un paradox.

Există însă posibilitatea de a prezenta la Yad Vashem eroismul, succesul războiului conducerii evreiești românești, care a dus la salvarea a jumătate din evreimea-română trăitoare în România înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

În autobiografia lui Wilhelm Filderman, șeful comunității evreiești din România, (manuscrisul original a fost găsit și păstrat la Yad Vashem), liderul nostru scrie: „Datorită tenacității și curajului, în pofida amenințărilor dermane, cu ajutorul petițiilor adresate mareșalului Ion Antonescu și Guvernului român, și cu ajutorul șefilor Partidelor politice românești, al Nunțiului Papal, al Corpului Diplomatic (Elveția, Suedia), al Președintelui Înaltei Curți de Casație, am obținut următoarele rezultate:

1. Am salvat 90% din din populația evreiască din România, așa cum era ea ca urmare a Acordului de la Viena (Vechiul Regat, Bucovina de Sud și Transilvania de Sud).

2. Am obținut anularea ordinelor germane. Evreii din România n-au purtat „semnul galben”.

3. Am reușit să fie anulat ordinul de deportare generală a evreilor din România, care trebuia să înceapă în ultimul trimestru al anului 1942 și să se încheie în 1943, când România ar fi devenit „Judenrein”.

4. Am reușit ameliorarea ordinului de deportare a evreilor din Bucovina și Basarabia, salvând astfel 25.000 de evrei.

5. Am salvat câteva sute de evrei-români care se aflau în pericol de a fi deportați din Franța, readucându-i în România. Eu însumi am fost exclus din Barou, apoi am fost deportat în Transnistria, (n.n. 30 mai 1943), deoarece m-am împotrivit aplicării unor măsuri anti-evreiești.

6. Ca răzbunare, germanii l-au arestat și deportat din Franța pe fiul meu, Ronetti, care a rămas în viață datorită căderii Berlinului. Posed numeroase documente ale Procesului de la Nuremberg, în legătură cu arestarea fiului meu.

7. Am salvat, deasemeni, câteva sute de evrei-maghiari, refugiați în România, cărora le-am obținut pașapoarte românești.

8. Am salvat 8000 de evrei-maghiari care se aflau la granița maghiaro-română, amenințați de a fi exterminați de trupele germane în retragere. L-am convins pe generalul român Sănătescu să transmită prin Radio avertismentul că pentru fiecare evreu-maghiar ucis, vor fi executați doi germani în România.

9. Am organizat repatrierea a circa 40.000 de evrei deportați.

Wilhelm Filderman relatează aici, în fugă, doar o mică parte din imensa sa activitate în slujba comunității evreiești. Deliberat el și-a riscat adesea

viața, pentru că, așa cum a spus, „prefera să-și riște viața decât să-și siluiască conștiința, silind-o să tacă”.

Nici după sfârșitul războiului Filderman nu a scăpat de amenințări. „M-am opus deschis comunismului..., scrie Filderman în „Autobiografia” sa. Ca urmare am fost arestat. Am făcut greva foamei și în urma intervențiilor Regelui Mihai, ale Corpului Diplomatic și ale unor șefi de Partide politice românești, după cinci zile, am fost transportat acasă, având domiciliul forțat vreme de trei săptămâni.”

Amenințările la adresa vieții sale n-au încetat nici după ce a reușit, în 1948, să evadeze din România comunistă și să se stabilească în Franța.

Wilhelm Filderman s-a stins din viață la 22 aprilie 1963, la Paris. Posteritatea nu-l va uita pe acest uriaș luptător, căruia evreimea-română îi datorează enorm.

Academicianul Dan Berindei, unul dintre cei mai importanți istorici români, scrie despre Filderman: „Cu fermitate demnă, eroică chiar, el a apărut pe evreu în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, înfruntând pe mareșalul Ion Antonescu, și a izbutit, chiar, în mai multe rânduri, să obțină din partea acestuia concesi pentru comunitatea sa, evident neagreate de marea putere – Germania nazistă - stăpână în acel moment pe destinele continentului...”. Admirație pe care o întâlnim și în spusele rabinului-șef Alexandru Șafran: „Dr Wilhelm Filderman a strigat durerea poporului său care se zbătea între viață și moarte... Îl văd, îl simt, îl admir: același luptător, sigur de sine, adică de dreptul său; același apărător devotat al drepturilor coreligionarilor săi; aceeași inteligență sclipitoare; aceeași dorință de

a se documenta și a convinge pe adversari; același dor de a vedea pe frații săi, evrei, egali în drepturi cu conlocuitorii lor neevrei din aceeași țară, dar de a-i vedea păstrând, cu credință, propria lor identitate și cultivând, cu statornicie, propriul lor patrimoniu spiritual și, mai cu seamă, a-i vedea liberi în a-și împlini năzuințele lor profunde transformate în nevoie arzătoare, de a-și întemeia viața lor în Țara vieții evreiești, care-i Țara libertății omenеști și a onoarei cetățenești – în Eretz Israel”. ”.

Cu amărăciune și revoltă trebuie să observ că în pofida acestor strălucite referințe, Yad Vashem nu face nimic întru prezervarea amintirii celui mai devotat și mai important lider din istoria tribului evreo-român. Ca să nu mai amintim și de obstrucția care se face de peste jumătate de secol, prin sabotarea publicării în ÎNTREGIME a „Memoriilor” lui Wilhelm Filderman. După foarte multe insistențe, a fost publicată o ediție care cuprinde doar o cincime din manuscrisul original care se află la Yad Vashem. Nu-i numai o impietate și o încălcare flagrantă a deontologiei editoriale. E o trădare deliberată și condamnabilă a memoriei lui Wilhelm Filderman. „Memoriile” sale trebuie publicate în întregime, respectându-se până la ultima literă, cele scrise de el!

Este timpul să corectăm această situație.

13**Studiu de caz. Emil Bercovici**

Într-un eveniment care poate fi văzut ca **deschiderea și prima vărsare de sânge în istoria Holocaustului din România, Emil Bercovici, un soldat evreu român, și alți nouă soldați evrei-români au fost uciși în cimitirul evreiesc din orașul Dorohoi, (1 iulie 1940)**. Cei zece au fost uciși de soldați români - camarazii lor de arme - la finalul înmormântării unui alt soldat evreu român, la care au participat. Acesta fusese ucis în timpul retragerii din Basarabia (în timp ce salva un ofițer român de la moarte).

Bunicul lui Emil Bercovici este străbunicul meu. Părinții lui Emil au fugit la București și au locuit cu familia mea în casa bunicului meu în timpul războiului. În cei patru ani ai copilăriei pe care i-am petrecut cu ei în această casă, am fost zilnic expus durerii cumplite a părinților lui.

Am intrat pe site-ul Yad Vashem și spre surprinderea mea, am descoperit că în mod eronat e relatat că Emil Bercovici ar fi fost ucis în 1941 în Transnistria, unde a fost înmormântat. Totodată, am găsit patru mărturii date la Yad Vashem, printre care și mărturia propriului tată al lui Emil Bercovici, care

relatează tragică poveste. Dezinformarea se bazează pe mărturia unei anumite persoane, Herșcu Horoviț din Beer Sheva, care nu este cunoscută de familie.

Toate încercările mele de a corecta înregistrarea pe baza istoriei și a celorlalte 4 mărturii, inclusiv mărturia tatălui însuși, au fost în zadar. Dezinteresul pentru stabilirea adevărului e o probă în plus a disprețului celor de la Yad Vashem față de istoria evreimii-române.

În 2012, în urma unei noi vizite la Yad Vashem, am întocmit următorul raport, menit să servească eventual o bază pentru o discuție în organizația A.M.I.R. pe tema reprezentării Holocaustului evreilor din România la Yad Vashem:

14**O vizită la Yad Vashem
și site-ul instituției**

Structura lui Yad Vashem este deosebit de impresionantă, atât din punct de vedere arhitectural, cât și din punct de vedere al expunerii. Nu există cuvinte pentru a descrie profunzimea experienței emoționale pe care vizitatorul a simțit-o în afișarea dureroasă. Cu toate acestea, afișajul este supraîncărcat, fapt care crează greutate vizitatorului să aprofundeze diferite subiecte și exponate.

Ca evreu din România care a trecut prin Holocaust, cred că muzeul și site-ul său îi tratează destul de superficial pe evreii români (a treia comunitate ca mărime din Europa înainte de al Doilea Război Mondial). Expoziția ignoră aproape complet eforturile depuse pentru salvarea evreilor din România. Pentru a ilustra acest lucru, voi da câteva exemple:

A. Holocaustul în România

Datele legate de Holocaustul evreilor din România sunt prezentate în mod centralizat, fără referire la diferitele regiuni. De ce când vine vorba despre Holocaustul evreilor din România expoziția nu

se referă la diferitele zone din România, așa cum se face în celelalte săli de expoziție, unde există o expoziție separată pentru diferitele orașe sau regiuni ale aceleiași țări? Întreb de ce România nu are nici o expoziție separată pentru evreii din Bucovina, Cernăuți, nordul Transilvaniei și Basarabia.

B. Salvarea în România

Expoziția dedicată rezistenței și salvării evreilor în anii Holocaustului cuprinde o barcă de pescari din Danemarca (în care au supraviețuit câteva mii de evrei), fotografii și nume. Dintre toate acestea nu se menționează evreii români sau românii care i-au salvat pe evrei. Lipsește capitolul care să se ocupe de salvarea evreilor români. Nu este pomenit „războiului spiritual” al conducerii evreiești. Este lupta spirituală mai puțin importantă decât lupta luptătorilor din gheto și a partizanilor? Știm foarte bine că prin această luptă la care au participat evrei și creștini **au fost salvați mulți evrei români**.

C. „Drepti între Popoare” în România

Site-ul Yad Vashem enumeră aproximativ patruzeci și cinci de bărbați și femei, „Drepti între Popoare” din România. Cu toate acestea, nu există nici o referire la România în afișaj, în grădină sau pe Bulevardul Dreptilor Între Popoare. Amintesc faptul de Regina-Mamă Elena, care a contribuit foarte mult la încetarea deportării în lagărele de concentrare, a fost distinsă cu acest titlu abia după ce prof. Emil Simiu a dat în judecată Yad Vashem.

D. Publicații

Chiar și printre publicațiile lui Yad Vashem, subiectul evreimii române este destul de „ascuns”. În suplimentul de carte din "Haaretz" publicat recent, au fost publicate nouăsprezece cărți sub egida Yad Vashem. Nu există o singură carte pe această listă care să se refere la Holocaustul evreilor din România. Mai mult, în librăria Yad Vashem, printre sutele de cărți expuse, cu greu am găsit, doar cărți referitoare la România.

E. Site-ul

La categoria „Soarta evreilor din toată Europa” apar următoarele țări: Polonia, Germania, Franța, Olanda, Belgia, Slovenia, Bulgaria, Danemarca, Norvegia și Ungaria... Nici-o urmă despre **evreii români !!!**

Și acum permiteți-mi să vă prezint un exemplu personal: În „Baza de date centrală a numelor victimelor Holocaustului” îl căutam pe vărul meu Emil Bercovici din Dorohoi. La 30 iunie 1940, Emil a comandat un grup de soldați evrei care au mers la înmormântarea unui soldat evreu care a murit în timpul retragerii din Basarabia. Șapte soldați evrei au fost uciși la locul său de înmormântare. Aceste crime sunt consemnate în istorie ca **începutul Holocaustului în România**. Pe de altă parte, pe site-ul Yad Vashem scrie: „Emil Bercovici s-a născut în Dorohoi. Înainte de al Doilea Război Mondial, a locuit în Dorohoi, România. Emil Bercovici a fost ucis în 1941 în Transnistria, Ucraina, Uniunea Sovietică. „Aceste detalii sunt complet incorecte. **Uciderea lui Emil Bercovici simbolizează începutul Holocaustului în România, la Dorohoi, 30**

iunie 1940. Este ceea ce scrie în toate cărțile care tratează Holocaustul evreilor din România. Doar site-ul Yad Vashem „corectează istoria”.

2. Propuneri de discuție în conducerea A.M.I.R.:

Cu toții suntem conștienți de tratamentul insultător al evreimii-române la Yad Vashem. Evreii bucovineni au scris administrației Yad Vashem și s-au plâns despre asta în urmă cu câțiva ani, dar ca urmare nu a existat nici o schimbare. În ciuda acestui tratament disprețuitor față de evreimea-română, reprezentanții Yad Vashem au călătorit în România de multe ori și s-au întors cu o mare varietate de bunuri. Cu toate acestea, în afară de Chivotul sfânt expus în sinagogă, nu am dat în tot turul meu prin muzeu de nicio exponată din România.

A.M.I.R. reprezintă evreii din România în Israel. A.M.I.R sprijină evenimente comemorative ale diferitelor organizații ale românilor din Israel, inclusiv organizația Basarabiei, Bucovinei, Transnistriei, Dorohoiului, Struma și nu numai. Și acesta este într-adevăr rolul A.M.I.R. **dar nu este suficient!** Prin urmare, recomand să lucrăm pentru a redresa situația și să-i ofer muzeului Yad Vashem cooperare practică pentru a redresa situația actuală. În rolul nostru de reprezentanți ai evreilor din România cerem să prezentăm datele istorice așa cum sunt. În acest scop, suntem pregătiți să lucrăm, să asistăm și să colaborăm cu Yad Vashem pentru a corecta afișarea și datele referitoare la evreimea românească.

Desigur, toate aceste subiecte vor avea un loc de cinste la Muzeul Rosh Pina și pe site-ul muzeului. Dar chiar și la Yad Vashem, vizitatorul ar trebui să obțină o imagine de ansamblu, ținând cont de dimensiunea comunității noastre.

E absolut necesară demararea unor discuții în vederea îmbunătățirii acestei situații.

Richard Armonn

15

„Drepti între Popoare”

După discuția care a avut loc la A.M.I.R. pe baza raportului de mai sus, am corespondat cu Yad Vashem. M-a frapat faptul că până în prezent, doar 60 de români au fost distinși de Yad Vashem cu titlul de „Drepti Între Popoare”:

107	Austria	1	Luxemburg
2544	Ucraina	135	Letonia
671	Italia	889	Lituania
2	Indonezia	79	Moldova
1	Irlanda	1	Muntenegru
75	Albania	1	Egipt
1	El Salvador	10	Macedonia
1	Ecuador	62	Norvegia
3	Estonia	2	China
5	SUA	7	Slovenia
24	Armenia	558	Slovacia
20	Bulgaria	7	Spania
42	Bosnia	135	Serbia
1707	Belgia	6620	Polonia
618	Bielorusia	3	Portugalia
2	Brazilia	1	Peru
21	Marea Britanie	1	Chile
1	Georgia	115	Cehia

587	Germania	3925	Franța
22	Danemarca	1	Cuba
5516	Olanda	115	Croația
837	Ungaria	60	România
1	Vietnam	197	Rusia
1	Turcia	10	Suedia
328	Grecia	47	Elveția
1	Japonia		
26,120	Total		

„Raportul final” al Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului în România (2004) se referă la „românii buni” și instituțiile care practic au sprijinit și asistat la salvarea evreilor. Deși Yad Vashem a fost partener în cercetarea, scrierea și difuzarea Raportului, aceeași instituție, Yad Vashem, a rămas indiferentă la numeroasele exemple de români care și-au manifestat solidaritatea și și-au riscat viața pentru a salva evrei.

Iată câteva exemple menționate în „Raportul Final”:

- „Contra deportării din Vechiul Regat, din toamna anului 1942, au fost lideri politici din opoziție (liderul Partidului Național Țărănesc Iuliu Maniu, dr. Nicolae Lupu și Ion Mihalache, din același partid; Constantin I.C. Brătianu, președinte al Partidul Național Liberal). În memoriile lor către Antonescu, principalul argument împotriva deportării este paguba enormă care ar putea fi făcută intereselor și prestigiului României. Unele intervenții au venit și din partea unor înalți reprezentanți din ierarhia Bisericii Ortodoxe, printre care și Mitropolitul Transilvaniei, Nicolae Bălan, deși până atunci atitudinea generală a bisericii fusese adesea ostilă populației evreiești. În

aceleași împrejurări, s-a remarcat și opoziția puternică față de deportare exprimată de Familia Regală, și în special de Regina-Mamă Elena. Prințul Barbu Știrbei, precum și foștii deputați ai Partidului Țărănesc Nicușor Graur și Ioan Hudiță - primii care au protestat împotriva deportării ȝiganilor în Transnistria - au acționat de asemenea împotriva discriminării rasiale și împotriva deportărilor.

- Majoritatea actelor de solidaritate au fost făcute la nivelul oamenilor de rând, nu din calcule financiare sau politice. Gesturile lor de curaj i-au salvat de la moarte pe frații lor evrei, fără să se gândească la vreo răsplată. Deși majoritatea acestor acte nu au fost documentate în documente, ele au rămas vii în mintea și inimile multor evrei care ajunseseră la extreme și supraviețuiseră datorită intervenției unor astfel de români în momentele critice. Lor li s-au adăugat civili din alte categorii, unii cu roluri variate în profesiile culturale și liberale, în instituții economice, grade administrative și chiar militare, precum și clerici de rang înalt din biserică, lideri politici din opoziție, și chiar Regina-Mamă Elena care a participat la salvarea evreilor în anii 1941-1944.

- În „Monitorul Oficial” din 8 septembrie 1940, s-a dispus expulzarea evreilor din teatrele din România. Unii directori de teatru nu au respectat acest decret. Constantin Tănase a continuat să plătească salariile mai multor artiști evrei, printre care N. Stroe și surorile Henrieta și Teodora Gamberto. N. Stroe a continuat să scrie texte cu Vasile Vasilache, partenerul său de multă vreme, pe care le-a semnat sub pseudonim. Pentru evreii din București s-a

înființat propriul teatru - Barașeum. Constantin Tănase a fost prezent în sală și a urmărit adesea, în mod demonstrativ, spectacolele Barașeum. Regizorul Sică Alexandrescu, regizorul Teatrului de Comedie, a cerut, pentru a-și salva foștii angajați evrei de la munca forțată, să înființeze și în teatrul său o asemenea aripă. Printre cei destinați acestui teatru s-au numărat actrițele Leny Caler, Agnia Bogoslova, Tina Radu, actorii Alexandru Finți și Villy Ronea, scenograful W. Siegfred, sufleurii Victor și Bebi Godean, precum și alți funcționari evrei. Lucia Sturdza-Bulandra, directorul Teatrului "Regina Maria", i-a pădtrat în trupa ei pe actorii evrei Flori Cărbuneanu, Maria Sandu, Alexandru Finți, regizorul Alexandru Braun și sufleurul M. Vladimir. Ca răspuns la faptul că, în timpul unui spectacol din 13 ianuarie 1941, la Teatrul Regina Maria, a jucat rolul principal o actriță evreică, directorul teatrelor, Radu Gyr, a publicat un „avertisment public sever către „Teatrul Bulandra-Maximilian-Storin” și a suspendat subvenția bugetară dată până atunci de Ministerul Național al Educației, Culturii și Artelor acestui teatru. Liviu Rebreanu, directorul Teatrului Național, a refuzat să o concedieze pe actrița Leny Caler. Tudor Mușatescu a fost de acord ca Elly Roman și Henry Mălineanu să-i folosească numele pentru a semna melodiile pe care le-au compus. Ion Vasilescu a continuat să-l angajeze pe Eugen Mirea în teatrul său.

- O serie de intelectuali români au lucrat pentru a-i salva pe colegii evrei de la munca fizică forțată și pentru a-i angaja în conformitate cu educația și experiența lor profesională. În acest context, sunt de remarcat eforturile lui Sabin Manuilă, care a reușit să

recruteze un număr mare de intelectuali evrei la Institutul Central de Statistică ca parte a muncii forțate. Raportul Diviziei de Detectivi din 25 iunie 1943 menționează: „La solicitarea Institutului Central de Statistică, au fost recrutați un număr de aproximativ 2.800 de evrei. Acțiunile umane, de valoare simbolică, au fost făcute și de unele personalități cunoscute. Astfel, actrița Silvia Dumitrescu-Timică s-a îngrijit de evreii care au dezăpezit strada Turda, unde locuia cu soțul ei, i-a găzduit acasă și le-a oferit ceai cald. Cunoscutul compozitor George Enescu venea des cu samovarul la Biserica Albă din Calea Victoriei din București și împărțea ceai cald evreilor care lucrau la dezăpezire. Cunoscutul preot-scriitor Gala Galaction, care a întâlnit într-o zi un grup de evrei scoși să dezăpezească pe una din străzile Bucureștiului, a luat lopata de la un bătrân evreu și a lucrat în locul lui o vreme, adresându-se celorlalți cu cuvinte: "Fiți tari, dragii mei, nu sunteți singuri!" Nu o dată, întâlnindu-se cu câțiva dintre prietenii săi evrei, îi îmbrățișa în public pe stradă. Gala Galaction a ascuns în casa sa și pe Emil Feder (mai târziu profesor specialist pentru persoane cu nevoi speciale), care a fost căutat de autorități, iar apoi la evacuat și l-a ascuns până când autoritățile i-au pierdut urma.

- Norocul unui număr de evrei trimiși la muncă forțată a fost norocul să „cadă” pe mâinile unor „oameni de omenie”. În iulie 1941, aproximativ 1.500 de evrei din Botoșani au fost transportați cu trenul de marfă la muncă forțată în județul Brăila. Pe drum s-au adăugat 500 de evrei din Dorohoi și 500 din Huși.

Aceștia au fost scoși din tren în comuna Șendreni și au primit ordin să construiască un baraj pe malul Siretului. Când și-au terminat misiunea la sfârșitul lunii octombrie, au fost abandonați în aer liber, fără acoperiș deasupra capului și fără sursă de existență. Unii dintre ei au apelat la comandantul de sector, locotenent în rezervă, care era institutor de profesie, și la comandantul adjunct, locotenent în rezervă, Iaacov. Problema a ajuns la urechile lui Avraam Moise, care anterior lucrase pentru compania de căi ferate din Adjud și Brăila, iar acum ocupa funcția de director al gării din Mărășești. A decis să folosească relațiile pe care le avea și cunoștințele de care dispunea pentru a-i ajuta pe acei evrei care se aflau într-o situație disperată. În urma intervenției aceluiași Avraam Moise, în gara din Șendreni a sosit un tren de marfă la care a fost atașat și un vagon de călători încălzit, destinat și jandarmilor și pacienților. Evreii au fost urcați imediat în tren și au ajuns cu bine la Botoșani, direct în brațele familiilor lor. La succesul acestei operațiuni a avut o contribuție decisivă și inginerul Valeriu Tănăsescu, inspectorul de circulație la stația Brăila, și dirijorul de trafic Constantin Lucian, care a asigurat traseul „special” aceluia „tren special”.

* Potrivit numeroaselor mărturii, este de remarcat contribuția colonelului Agapiescu care a fost numit la 28 martie 1942 în funcția de comandant al plutonului evreiesc din poligonului de tragere Cotroceni-București. Unitatea număra aproximativ 3.000 de evrei. În această poziție, el a redus orele de muncă obligatorie la 9 ore pe zi, iar în restul timpului evreii se puteau ocupa de propriile treburi. Într-o etapă ulterioară, chiar a redus această perioadă de

timp, care ajungea până la 5 ore pe zi pentru cei cu familii mari. Când avea să vină controlul, soldații de pază de la poligon și muncitorii civili români răspundeau „prezent” în locul evreilor dispăruți. În același loc, colonelul Agapiescu a organizat o sală de mese care găzduia 1.000 de persoane. El a obținut donații de la mai mulți evrei bogați (cum ar fi Max Aushnitt) pentru a ajuta pe cei nevoiași. A înființat un fel de clinică, în care tratau medicii evrei care erau trimiși la muncă forțată (printre ei dr. Popper și dr. Rozental). El a făcut posibil să se organizeze jocuri sportive (fotbal, box) în unitate. În plus, el a permis vânzarea de alimente, îmbrăcăminte și cărți aduse din oraș evreilor din unitate... Colonelul Agapiescu a ajutat cu bani unele familii de evrei, pentru altele a cumpărat documente de scutire de la muncă obligatorie.

* Majoritatea jandarmilor s-au comportat într-un mod abuziv, contribuind la exterminarea fizică a unui număr mare de evrei. Dar chiar și printre ei se aflau „oameni de omenie”. Așa se face că locotenentul șef Dumitru Frișcaru, din Regimentul Tutova-Bârlad, a descoperit că în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, 400 de evrei cu vârste cuprinse între 15 și 50 de ani au fost adunați în curtea poliției din Huși, și trimiși pe jos la Bârlad și de acolo la Bogdana. În această comună, „oamenii i-au primit, i-au condus în sat și au avut puțină grijă”. Locotenentul Dumitru Frișcaru, șeful diviziei de jandarmi din Băcani, care aparținea comunei Bogdana, i-a vizitat pe evrei. Când a aflat că 12 dintre ei au fost definiți de poliția din Huși drept „suspecți comuniști”, o crimă pedepsită cu moartea, i-

a asigurat că suspiciunea menționată va dispărea din acte. Deși a primit ordin din Huși să trimită imediat evreii, Dumitru Frișcaru a decis ca evreii să rămână în Băcani, unde au fost găzduiți de săteni, care „i-au tratat ca pe oaspeți și niciunul dintre ei nu a acceptat să fie plătit pentru cazare și mâncare.” După câteva zile, evreii au părăsit satul, fiind transportați la destinație în căruțele țăranilor. Ca răspuns la gesturile umane pe care le-a luat, s-au luat măsuri disciplinare și pedepse împotriva ofițerului Dumitru Frișcaru.

* Când Constantin Hrehorciuc a fost numit șef al departamentului de jandarmi de la Stănești de Jos, a descoperit că bande ucrainene înarmate adunaseră evrei din mai multe localități și i-au întemnițat în sala Tribunalului din sat. De acolo, scoteau 10-15 evrei pe zi din sat și îi împușcau. Constantin Hrehorciuc a ordonat eliberarea imediată a evreilor arestați și a refuzat să respecte ordinele de deportare în lagărele de concentrare din Storojineț și Văscăuți. Făcând acest lucru, a salvat viețile unora dintre ei.

* Ofițerul Roșu s-a comportat „uman” pe 6 iulie 1941, când a reușit să oprească bandiții care „erau absorbiți de jaf și abuzuri” asupra unui grup de evrei care au fost transferați între Banila și Ciudei. Pe data de 4 iulie 1941, la Socolița și pe data de 6 iulie, la Văscăuți, ofițerii români au salvat viața mai multor evrei care urmau să fie executați. Într-o noapte de noiembrie 1941, locotenent-colonelul Dumitru Vasiliu a fost trezit de vecinii evrei care locuiau cu el în aceeași clădire din București și i-au spus că un convoi de 200 de evrei este destinat să fie deportat în zori către o destinație necunoscută. L-au rugat să intervină și să organizeze un lagăr de muncă în unitatea forțelor

Ministerului Marinei, de care răspundea. Dumitru Vasiliu l-a contactat pe colonelul Aurelanschi și a primit de la acesta permisiunea de a organiza lagărul de muncă pentru a angaja grupul evreiesc destinat deportării ca parte a muncii forțate. Tabăra a funcționat în cicluri (30 de persoane pe zi). Întrucât mulți dintre evrei erau săraci, Lt. Col. Dumitru Vasiliu a ordonat să le furnizeze evreilor și familiilor lor alimente.

* Au fost și politicieni români care au întreprins acțiuni de solidaritate și salvare, de exemplu: după expulzarea lui W. Filderman în Transnistria la 31 mai 1943, personalități politice importante inclusiv lideri de partide istorice (Dr. N. Lupu, Iuliu Maniu, Mihai Popovici, Dr. Angelescu) au intervenit pentru eliberarea lui. După două luni și jumătate Ion Antonescu a cedat presiunilor și a fost de acord, iar Filderman s-a întors la București.

Studiu de caz: Mitropolitul român Tit Simedrea - 20 de ani de luptă pentru a i se acorda titlul „Drept Între Popoare”

Șeful Bisericii Ortodoxe a Mitropoliei Cernăuți, Mitropolitul Tit Simedrea, a ascuns în anii Holocaustului cinci membri ai familiei Șelkman în subsolul Mitropoliei orașului. Toate demersurile făcute de domnul Meir Șelkman-Șai, în ultimii 20 de ani, inclusiv mărturia și sprijinul unor personalități de rang înalt din România, Israel și Diaspora, au ridicat sprâncene și nu au fost suficiente pentru a convinge conducerea „Yad Vashem” să recunoască omenia și curajul Mitropolitului român Tit Simedrea și să-l

primească în rândurile „Dreptilor Între Popoare”. Domnul Meir Şai, ultimul din familia Şelkman, s-a stins din viaţă în 2021, la vârsta de 89 de ani, luând cu dânsul în mormânt durerea de a nu-l vedea onorat de „Yad Vashem” pe cel care l-a salvat pe el şi pe familia sa de la moarte. Birocraţia şi indiferenţa Yad Vashem-ului l-au învins...

Circa 400.000 de evrei-români au fost salvaţi în anii Holocaustului. O salvare miraculoasă care, parţial, s-a datorat activităţii şi implicării unor cetăţeni români.

Numărul extrem de mic de „Drepti între Popoare” din România nu corespunde realităţii istorice. Şi această situaţie este revoltătoare.

EPILOG

Evreimea română și Yad Vashem. Situația actuală și propuneri de îmbunătățire

1. Realitățile Holocaustului sunt prezentate în bloc fără o diferențiere între diferitele regiuni ale țării. Există însă particularități în fiecare regiune deosebit de importante. Prigoana antisemită a fost generală, dar într-un fel s-a exercitat în Vechiul Regat (Moldova, Muntenia, Dobrogea, Banat), alt fel în Basarabia și Bucovina de Nord, alt fel în Transnistria, și cu totul altfel în partea din Transilvania ocupată de fasciștii unguri (unde peste 135.000 de evrei transilvăneni au pierit la Auschwitz).

2. Salvarea evreimii-române din Vechiul Regat este prezentată palid, aproape chiar deloc. Nu există nicio referire la organizarea rezistenței evreiești și la succesele obținute în lupta pentru supraviețuire și salvare.

3. Numărul de „Drepti între Popoare” (numai 60 de români din peste 20.000 care au primit până acum această distincție). Yad Vashem chiar și din Albania a găsit un număr mai mare: 78!

4. Numărul exponatelor referitoare la evreii din România este insignifiant. Ca un exemplu negativ al dezinteresului instituției „Yad Vashem” față de evreimea-română vorbește de la sine situația

revoltătoare a „Memoriilor” marelui nostru lider Wilhelm Filderman. Ele au ajuns la „Yad Vashem” la sfârșitul anilor 50, și au stat „încuiate” mai mult de jumătate de secol. Când în urma presiunilor unor istorici și lideri evrei și a Federației Comunităților Evreiești din România, aceste Memorii, de o importanță covârșitoare pentru înțelegerea istoriei evreimii-române și a Holocaustului din România au apărut, am avut cu toții surpriza neplăcută de a constata că ediția cuprinde doar o cincime din manuscrisul original al lui Filderman. Conducerea „Yad Vashem” nu permite accesul la aceste Memorii, și nici pomeneală de a lăsa altor instituții sau edituri onoarea de a publica prețiosul manuscris în întregimea sa.

5. De-a lungul anilor, Yad Vashem a primit numeroase valori istorice din partea evreilor-români și a guvernului român. Câte din ele sunt vizibile?

În concluzie, această atitudine disprețuitoare față de o comunitate importantă, (înaintea izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial evreimea-română reprezenta a treia populație ca mărime din Europa), și față de istoria ei eroică întru supraviețuire și salvare, prejudiciază adevărul istoric.

Propuneri

1. Holocaustul din România trebuie prezentat global, dar și pe zone geografice și istorice. Prezentarea pe zone este foarte importantă. 90 % din populația evreiască din Muntenia-Oltenia, Banat, Moldova, Dobrogea și Transilvania de Sud a supraviețuit, în timp ce 96,90 % din evreii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei de Nord (ocupată de Ungaria) au fost exterminați. Deasemenea, ar fi necesară prezentarea rădăcinilor antisemitismului din România, cu accent asupra perioadei moderne.

2. Transnistria în anii Holocaustului, unde au fost deportați în masă și au murit zeci de mii de evreii din Basarabia și Bucovina, evrei din București, și foarte mulți evrei ucrainieni, trebuie să fie prezentată în mod pregnant, cu hărți ale lagărelor.

3. Exponatele de la Yad Vashem trebuie să releve lupta eroică și inteligentă a conducerii evreiești împotriva prigoanei antonesciene și pentru salvarea evreimii-române, înființarea unor sisteme de învățământ, sanitare, de ajutor social, cultural-artistice care au contribuit esențial la păstrarea sănătății și moralului populației evreiești. E important ca aceste exponate să pună accentul pe acțiunile de rezistență și de salvare.

4. Deosebit de necesar este prezentarea zilei de 13 octombrie 1942, când mareșalul Ion Antonescu a

oprit aplicarea planului germano-român de deportare a întregii evreimi-române în lagărele de exterminare din Polonia. Decizia Conducătorului Statului a fost urmarea presiunii exercitate asupra sa de numeroși „români de omenie”, în frunte cu Regina-Mamă Elena și a unor factori interni și externi.

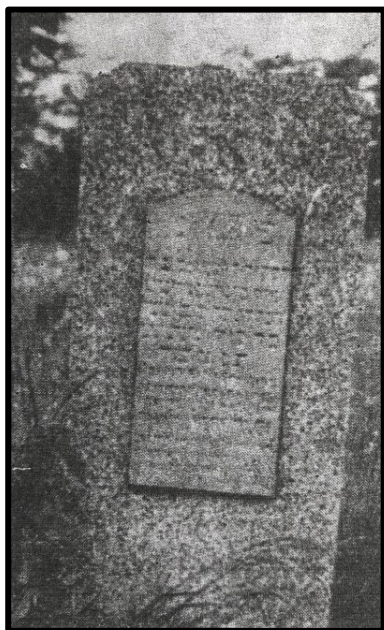
5. Yad Vashem va trebui să analizeze cu mai multă sollicitudine lista lungă de români care în acei ani întunecați și-au manifestat solidaritate cu evreii în suferință și au contribuit la salvarea lor. Și să le acorde bine meritata distincție „Drepti între Popoare”.

Cuprinsul

1. Introducere
2. Amintiri
3. Acțiunea de sabotaj a elevilor evrei de la „Cultura”
4. Semnul mândriei
5. Organizarea
6. Sistemul de învățământ evreiesc
7. Colegiul universitar Martin Bercovici
8. Colegiul pentru studenții evrei Marcu Onescu
9. Colegiul Ernest Abasson
10. Sistemul de sănătate
11. Viața culturală și spirituală
12. Teatrul Barașeum din București
13. Studii de muzică și artă. Orchestra Simfonică evreiască
14. Wilhelm Filderman – marele lider al evreimii-române
15. Acțiuni împotriva deportării din 1942
16. România în anii Holocaustului
17. Studiu de caz: Armenia
18. Yad Vashem
19. Emil Bercovici. In Memoriam
20. O vizită la Yad Vashem și site-ul instituției
21. „Drepti între Popoare”
22. Studiu de caz. Mitropolitul român Tit Simedrea
23. Epilog. Evreimea română și Yad Vashem
24. Anexe
25. Surse de informare

3. Frații Bercovici (Emil, Petruț, Bruno și alți veri)

4. Mormântul lui
Emil Bercovici în
cimitirul din Dorohoi

YAD VASHEM
The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority
Hall of Names

יד ושם
רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
היכל השמות

Page of Testimony דף עד

דף עד לזיכרון והנצחה של הנספים בשואה; נא למלא דף עבור כל נספה בנפרד, בכתב ברור ובאותיות דפוס.
Page of Testimony for commemoration of the Jews who perished during the Holocaust; please fill in a separate form for each victim. In block capitals

הצגת תצלום הנספה (דיוקן)
נא לרשום את שמו של הנספה בבר האנדרטה
נא לא לרשום שם משפחה

Victim's photo
Please write victim's name on back
Do not glue

אומץ: שנה בעת המוות
Date of birth: תאריך לידה: Gender: מין: Title: תואר:

Nationality: מדינה: Country: ארץ: Region: מחוז: Place of birth: מקום לידה:

Victim's Family name: שם משפחה: First name: שם פרטי:

Victim's father: שם אב: First name: שם פרטי:

Victim's Maiden name: שם אמה: First name: שם פרטי:

Victim's wife/husband: שם אישה/בעל: First name: שם פרטי:

Address: כתובת: Country: מדינה: Region: מחוז: Permanent residence: מקום מגורים קבוע:

Member of organization: חבר בארגון: Place of work: מקום העבודה: Profession: מקצוע:

Address: כתובת: Country: מדינה: Region: מחוז: Residence before deportation: מקום מגורים לפני הגירוש:

Placed, arrested and activities during war (interns / deportation / ghetto / camp / death march / hiding / escape / resistance / combat)
מקום, אירועים ופעילות במהלך מלחמה (מחנות / גטו / מחנה / מסע / מחבוא / בריחה / התנגדות / קרב)

Date of death: תאריך המוות: Country: ארץ: Region: מחוז: Place of death: מקום המוות:

Circumstances of death: סיבות המוות:

אני, הח"מ, מצהיר בזה כי המידע המסופר על ידיי נכון והאמתות לפי מידע ידעתי ודעתי.
I, the undersigned, hereby declare that this testimony is correct to the best of my knowledge.

Previous maiden name: שם משפחה קודם: First name: שם פרטי:

Address: כתובת: City: עיר: Apt. דירה: Exchange: חליפה: House no. בית: Street: רחוב:

Relationship to victim (family only): הקרבה (משפחה) (אחרים) נספה: I am / I am not a survivor: I am / I am not a survivor: I am / I am not a survivor: I am / I am not a survivor:

בשם הנספה / משפחה: שם הנספה / משפחה: שם הנספה / משפחה: שם הנספה / משפחה:

24.03.99

06/12/2011

5. Yad Vashem: Exponatul incorect despre Emil Bercovici, conform căruia ar fi fost ucis în 1941 în Transnistria și unde ar fi fost și înmormântat

6. Mărturia corectă despre moartea lui Emil Bercovici scrisă de propriul său tată.

7. Iosef Bercovici, bunicul lui Emil Bercovici

8. Iosef Bercovici, bunicul lui Emil, cu nepotul său
Richard Kestenbaum, 1937

9. Coperta cărții Dorohoi (editată și întocmită de:
David Shlomo) în care apar paragrafele legate de familia Bercovici

POGROMUL DIN DORHOI

În ziua de 29 iunie 1940, a fost adus la Dorohoi cadavrul soldatului Solomon, căzut la datorie, ca urmare a unui incident militar între ruși și români pe la Herța. Conducerea Comunității evreiești a fost chemată la comenduirea Do pentru a i se pune în vedere să organizeze înmormintarea ostașului evreu.

Așa cum s-a stabilit, în ziua de 1 iulie, orele 16, s-au deplasat la membrii comitetului de conducere, rabinii, salariații Comunității și un public num

De asemenea, s-a prezentat o delegație de 10 ostași evrei, pentru onorul camaradului lor. În momentul cînd se cobora sicriul în groapă, s-au detunături de armă. Asistența a crezut, la început, că este vorba de o salvă de c pentru soldatul evreu, dar împușcăturile continuau. S-a produs o panică de nedre Siciul a fost lăsat să cadă în groapă și întreaga asistență, îngrozită, s-a împle fiecare căutînd să se ascundă pe unde se putea.

Cei 10 ostași evrei, printre care și sergentul T.R. Emil Bercovici, a acostăți de mai mulți soldați, sub comanda unui ofițer, dezarmați și, apoi, i în fata gardului de la cimitir. După aceea, s-a auzit o salvă. Șofiaintendentulu cimitir a povestit, apoi, că toți soldații evrei care au participat la înmormîntare uciși. Pe sergentul T.R. Emil Bercovici, după ce l-au împușcat, l-au așezat mitralieră și au chemat martori să arate că evreul a tras în armata română.

Dupa ce evreii din cimitir au fost masacrați, s-a dat semnalul ca pogrom înceapă și în oraș. Iată și un fragment din procesul verbal nr.462, din 3 iulie încheiat de serviciul sanitar al orașului Dorohoi: "Totalul cadavrelor găse vecinătatea cimitirului Israelit este de 50 din care 11 femei, 34 bărbați și 5 Printre cadavre se găsește și sergentul T.R. Bercovici Emil, din regiment precum și 6 soldați evrei. Soldații aveau îmbrăcămîntea ruptă, murd infiltrată cu sînge".

10. Extras din cartea Dorohoi despre pogromul din oraș

Librăria "I. L. BERCOVICI și FIII"

În timpul copilăriei și adolescenței mele, librăriile din orașul Dorohoi puteau fi numărate pe degetele unei singure mîini și toate se aflau pe Strada Mare (Grigore Ghica).

Cea mai veche și mai renumită era librăria Bercovici, unde găseai cărțile tuturor editurilor românești, cărți în limbi străine, precum și ziare și reviste românești și în limbi străine.

Cînd l-am cunoscut eu, bătrînul domn Bercovici era o figură prestigioasă. Cu barba sa albă de patriarh, întotdeauna îngrijit îmbrăcat, cu înfățișarea sa venerabilă, impunea respect tuturor. La sinagoga "Beth Solomon", în zilele de Șabat sau de sărbători, își făcea apariția în frac și cu joben, ca un adevărat gentleman.

Fiind aproape de aceeași vîrstă și prieten cu nepoții săi, Petrică, Bruno și Emil, veneam adesea la librărie, condusă, atunci, de fiul său, Louis.

Louis Bercovici era un om cult, un om de gust și nu doar un simplu comerciant de cărți. El știa să-ți vorbească despre conținutul și calitatea cărților, să ți le recomande, să îndrume pașii iubitorilor de literatură.

De la librăria "Bercovici", i-a fost cumpărată prima vioară celui care avea să devină genialul violonist, compozitor și dirijor, George Enescu, originar din județul nostru.

Prin anii 1927-1928, am fost martorul unei scene care m-a impresionat în mod deosebit:

Mă aflam în librărie, cînd a intrat George Enescu și a început să discute cu Louis Bercovici. La un moment dat, l-am auzit întrebînd: "Ce mai face bătrînul domn Bercovici ? Aș putea să-l vîd?"

Imediat, un vînzător a fost trimis după bătrînul librar și, cînd a apărut în cadrul ușii, George Enescu s-a ridicat cu grabă, ieșindu-i în întîmpinare: "Mă închin, cu respect, domnule Bercovici... Eu, de emoție, nu am mai reținut restul conversației.

A fost o lecție de modestie pe care un om de geniu a dat-o celor de față; o pildă a respectului pe care oamenii tineri îl datorează celor mai în vîrstă.

11. Extras din cartea Dorohoi despre librăria lui Bercovici și întîlnirea cu George Enescu

12. Extras din cartea Dorohoi despre profesorul dr. Bruno Bercovici, fratele lui Emil, la Spitalul Hadassah din Ierusalim

13. Armenia: Un logo al centrului religios evreiesc numit după Mordechai Navi

14. Un logo pe drumul memorial dinn Erevan, construit cu eforturile comunității evreiești din Armenia și cu contribuția JNF, al Congresului Evreiesc Euro-asiatic, familiile Vershaftian și Faibuș și prim-ministrul Chelnov

15. Instituția Memorială a Genocidului Armenesc:
Vedere panoramică

16. Memorialul Genocidului Armenesc: Interior

Surse de informare

1. ELIE WIESEL: Toate fluviile curg în mare, Hasefer, București,
2. RAPORTUL FINAL. Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România, Președintele Comisiei: Elie Wiesel, editori: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Polirom, 2005
3. WILHELM FILDERMAN: Memorii & Jurnale, 2 volume, Hasefer și INSHR-EW, 2016-2017
4. ALEXANDRU ȘAFRAN: Un tăciune smuls flăcărilor. Memorii, Hasefer, 1996
5. MATATIAS CARP: Suferințele evreilor din România în timpul dictaturii fasciste 1940-1944, ediția III-a, îngrijită de Teșu Solomovici, Ed. TEȘU, București, 2021
6. MOSES GASTER: Memorii, Corespondență, ediție îngrijită de Victor Eskenasy, Hasefer, București, 1998
7. ITZHAC ARTZI: Biografia unui sionist, Hasefer, București, 1999
8. RADU IOANID: Evreii sub regimul lui Antonescu, București, 1998
9. ISRAEL KLAUSNER: Hibat Zion be Romania, Ierusalim, 1958 (în ebraică)
10. CAROL IANCU: Shoah în România. Evreii în timpul regimului Antonescu (1940-1944), Polirom, Iași, 2001

11. THEODOR LAVY: Iudaismul evreiesc în lupta pentru salvare, Yad Vashem, Ierusalim, 1965 (în ebraică)
12. LYA BENJAMIN: Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România, Hasefer
11. 13. JEAN ANCEL: Contribuții la istoria României. Problema evreiască, Hasefer, 2003
14. IACOV GELLER: Rezistența spirituală a evreilor în timpul Holocaustului,
15. CAROL BUIUM BENIAMINI: Un sionist în vremea lui Antonescu și după aceea, Hasefer, 1999
16. MENAHEM FERMO: Scrisorile pe care nu le-am scris. Evrei și sioniști în România dictatorilor, Ed. Mem-Mem, Ierusalim, 2004
17. TEȘU SOLOMOVICI: O istorie altfel a evreilor din România, cu prefețe semnate de acad. Dinu C. Giurescu și acad. Răzvan Theodorescu. Ed. Academiei Române, 2017
18. SHAI MARCEL: Dosarul Mitropolitului Tit Simedrea (în mss)

